

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ'NİN TÜRK-HAÇLI İLİŞKİLERİYLE İLGİLİ BATILI KAYNAKLARI

Sevtaç Gölgesiz Karaca*

Öz

Türk Tarihi ile yakından alakalı olan Haçlı Seferleri'ni daha iyi anlayabilmek için konuyla ilgili olan kaynaklara hâkim olmak gerekmektedir. Haçlı Seferleri kaynakları genel olarak Doğulu ve Batılı olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Bunlardan Batılı kaynaklar son derece önemli olup özellikle Latince, Eski Fransızca ve Erken Yeni Yüksek Almanca ile yazılanları bulunmaktadır. Bununla birlikte, Birinci Haçlı Seferi'nin Batılı kaynakları ve yazarları hakkında Türk Tarih literatüründe bir bütün olarak derli-toplu bilgi ne yazık ki mevcut değildir. Dolayısıyla bunları görgü şahidi olanlar, sefere katılanlar ya da sonradan duydukları-edindikleri bilgiler ile eserlerini oluşturanlar olmak üzere, kronolojik verileri de göz önünde bulundurarak kendi içinde bir ayrıma tabi tutarak inceledik. Tüm bu kaynaklar Birinci Haçlı Seferi ile alakalı bilgiler sunmalarının yanı sıra Türkler, Türk hükümdar ve emirleri ile özellikle Türk-Haçlı ilişkileri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu anlamda, Birinci Haçlı Seferi'nin başlıca resmî Batılı kaynakları olarak adlandırılan bu eserleri, yukarıda belirttiğimiz çerçeve doğrultusunda tanıtmayı amaçladık. Bu incelemeyi yaparken özellikle adı çok bilinmeyen ve ülkemizde pek kullanılmayan kaynaklar hakkında bilgi vermek ve bu kaynakların Türk-Haçlı-Müslüman ilişkileri bakımından önemini vurgulamak amacıyla çeşitli Orta Çağ kaynaklarından, araştırma eser, makale ve maddelerden yararlanarak makaleyi oluşturduk.

Anahtar kelimeler: Birinci Haçlı Seferi, Tarihî Kaynaklar, Türk-Haçlı İlişkileri, Haçlılar, Türkler

The Western Narrative Sources for the First Crusade Relevant to the Turkish-Crusader Relations

Abstract

It is crucial to have a good command of the sources for the topic to better understand the Crusades relevant to the Turkish history. The narrative sources for the Crusades are generally studied under two main categories:

* Dr. Öğr. Üyesi, *Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü*, Edirne / Türkiye, segolgesiz@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-9865-2290.

Eastern and Western. The Western sources are highly important, and they include sources especially in Latin, Old French, and Early New High German. However, there are not any systematically organized information in the aggregate the Western sources and writers of the First Crusade in the Turkish History literature. Therefore, we studied these by dividing them into groups of those who witnessed the events and joined the Crusade, or of those who created their work with the information they heard/obtained and by taking into account the chronological data. In addition to giving information relevant to the First Crusade, all these sources also give information about the Turks, Turkish rulers, especially the Turk-Crusader relationships. So, we aimed to introduce these works called main official Western sources of the First Crusade within the scope we mentioned above. While working on this study, we created our article by using various medieval sources, books, articles, and materials in order to give information about the sources that are not known very well and are not commonly used in our country and to emphasize the importance of these sources in terms of the Turkish-Crusader-Muslim relations.

Keywords: The First Crusade, Historical Sources, The Turkish-Crusader Relations, The Crusaders, The Turks

Giriş

Birinci Haçlı Seferi'ni doğrudan ilgilendiren pek çok Batılı kaynak bulunmakta ve bunların Doğulu kaynaklara nazaran daha çeşitli, zengin ve karmaşık bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Kaynakların bolluğunun yanı sıra, modern Batı literatüründeki Birinci Haçlı Seferi ile ilgili tarih yazımının da son derece zengin olduğu görülmekte, konuyla ilgili Arapça kaynaklara baktığımızda ise, bunların sayıca az olduğu ve mevcut olanların çok ayrıntıya girmediği bilinmektedir. Bu durum, İslâmî Doğu'nun Haçlı hareketini periferik algılamasıyla ilintili olmakla beraber, Birinci Haçlı Seferi savaşları ve Haçlıların geliş sebebi ile ilgili İslâm tarihçilerinin tarih yazım geleneklerinin de bir sonucu olarak, ayrıntılı bilgi vermedikleri, bunun yanı sıra Batı'nın ise, bu hadiseyi tamamen merkeze koyduğu anlaşılmaktadır¹. Makalede bahsedilen kaynaklar içerisinde önemi ve özellikle görgü tanıklığı bakımından, günümüzde Batılı tarihçilerin tartışmaya açtığı² ve Susan Edgington tarafından "kutsal üçlü" olarak tanımlanan *Gesta Francorum* adlı anonim

¹ Susan Edgington, "The First Crusade: Reviewing the Evidence", *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester 1997, s. 74. Karş. Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Türkçe terc. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2015, s. 49, 60.

² Konuyla ilgili en çarpıcı bilgi Yuval Noah Harari'nin makalesinde yer almaktadır. Bunun için bkz. Yuval Noah Harari, "Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: The *Gesta Francorum* and Other Contemporary Narratives", *Crusades*, 3 (2004), s. 77-99.

eser, Raimundus Aguilers ve Fulcherius Carnotensis'in eserleridir³. Bu üç kaynağın ve diğerlerinin, kronolojik sıralama haricinde kendi içinde bir hiyerarşisi vardır. Bunlar içinde ilk sırayı seferin görgü tanığı ya da katılımcısı olanlar almaktadır. Bazı katılımcılar tıpkı *Gesta Francorum*'un yazarı örneğinde olduğu gibi, sefere katılsalar bile bazı olayların görgü şahidi olmaları söz konusu ya da mümkün gözükmemektedir. *Gesta*'nın yazarının, Türklerin kendi aralarındaki konuşmalarda geçen diyaloglara özellikle de Kürboğa'nın annesi ile yaptığı konuşmaya şahit olmasına imkân yoktur. Bunun yanı sıra Fulcherius Carnotensis de bir katılımcıdır, birtakım olayların görgü tanığı da olabilir; ancak onun ifadesine göre, Kudüs'ün alınması gibi önemli bir hadise esnasında efendisi Baudouin'in yanında Urfa'da bulunmasından dolayı Kudüs'ün Haçlıların eline geçişine tanık olamadığı bilinmektedir. Yine bu konuda bir başka örnek, Robertus Monachus'tur. O, Birinci Haçlı Seferi'ne dâhil olamamıştır, ancak Clermont Konsili'nin bir katılımcısı ve şahidi olarak karşımıza çıkmaktadır⁴. Dolayısıyla bu örneklerden yola çıkarak, görgü şahidi ve katılımcı ayrımının farkında olmak, hepsini görgü tanığı olarak adlandırmamak ve adı geçen kaynakları verirken “seferin görgü tanığı ya da katılımcısı” başlığı altında ifade etmek daha doğru gözükmektedir.

Bu çalışmada yalnızca konu ile doğrudan alakalı ana kaynakların dâhil edilmesinden ötürü başlıca kaynaklar ele alınacak, Birinci Haçlı Seferi ile alakalı yıllık, mektup, sözleşme gibi tarihî belge ve kaynaklara burada yer verilmeyecektir. Makalede yer alan ana kaynakların adı veyahut eserlerin yazarları⁵ alfabetik sırayla şu şekilde sıralanmaktadır: Albertus Aquensis⁶, Baldricus Dolensis⁷, Bartolf de

³ Susan B. Edgington, “Albert of Aachen Reappraised”, *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*, ed. Alan V. Murray, International Medieval Research 3, Turnhout 1998, s. 55.

⁴ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 144-145; İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, London 1962, s. 53-56; Fulcherius Carnotensis, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium Auctore domno Fulcherio Carnotensi*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 337; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969, s. 89; Robertus Monachus, *Roberti monachi Historia Iherosolimitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 727 vd; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005, s. 79 vd; Alan V. Murray, “The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade”, *Jerusalem the Golden: The Origins and Impact of the First Crusade*, ed. Susan B. Edgington-Luis García-Guijarro, Turnhout 2014, s. 199-201; Yuval Noah Harari, “Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: The *Gesta Francorum* and Other Contemporary Narratives”, s. 77 vd.

⁵ *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. XXXIX'dan alınmış ve yazar isimleri orijinal hallerinde verilmiştir.

⁶ Albertus Aquensis, *Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.

⁷ Baldricus Dolensis, *Baldrici episcopi Dolensis Historia Ierosolimitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 1-111; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, Woodbridge, Suffolk 2014.

Nangis⁸, Cafarus Genuensis⁹, *Chanson d'Antioche*¹⁰, Ekkehardus Uraugiensis¹¹, Frutolfus Michelsbergensis¹², Fulcherius Carnotensis¹³, Galterius cancellarius¹⁴, *Gesta Francorum*¹⁵, Gilo Parisiensis¹⁶, Guibertus abbas Novigenti¹⁷, Henricus Huntendunensis¹⁸, *Historia Nicaena vel Antiochena*¹⁹, *Historia Belli Sacri*²⁰, Metellus Tegernseensis²¹, Ordericus Vitalis²², Petrus Tudebodus²³, Radulphus Cadomensis²⁴,

⁸ Bartolf de Nangis, *Gesta Francorum expugnantium Iherusalem*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 487-543.

⁹ Cafarus Genuensis, *Cafari Genuensis de liberatione civitatum Orientis*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 41-73. Bununla birlikte Cafarus'un üç önemli eserinden de bahseden İngilizce tercüme için bkz. Martin Hall-Jonathan Phillips, *Caffaro, Genoa and the Twelfth-Century Crusades*, Farnham, Ashgate 2013.

¹⁰ *La Chanson d'Antioche*, ed. Paulin Paris, *Romans des douze pairs de France*, 11-12, Paris 1848; İng. terc. Susan B. Edgington-Carol Sweetenham, *The Chanson d'Antioche: An old French Account of the First Crusade*, Farnham, Ashgate 2011.

¹¹ Ekkehardus Uraugiensis, *Ekkehardi abbatis Uraugiensis Hierosolymita*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 1-40.

¹² Frutolfus Michelsbergensis, (*Monumenta Germaniae Historica*'da Ekkehardus başlığı altında verilmiştir). *MGH Scriptorum*, VI, Hannoverae 1844, s. 33-211; İng. terc. ve not. T. J. H. McCarthy, *Chronicle of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and His Continuator*, Manchester 2014.

¹³ Fulcherius Carnotensis, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium ab anno Domini MCXV usque ad annum MCXXVII, Auctore domno Fulcherio Carnotensi*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.

¹⁴ Galterius cancellarius, *Galterii cancellarii Antiocheni Bella Antiochena 1114-1119*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 75-132; İng. terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, *Walter the Chancellor's The Antiochene Wars*, Aldershot, Ashgate 1999.

¹⁵ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 119-163; İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Oxford 1962.

¹⁶ Gilo Parisiensis, *Historia Gilonis cardinalis episcopi de via Hierosolymitana*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 721-800; İng. terc. C. W. Grocock-J. E. Siberry, *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo of Paris*, Oxford 1997.

¹⁷ Guibertus abbas Novigenti, *Historia quae dicitur Gesta Dei per Francos edita a venerabili domno Guiberto abbate monasterii Sanctae Mariae Novigenti*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997.

¹⁸ Henricus Huntendunensis, *Historia Anglorum*, İng. terc. Diana Greenway, *Henry, Archdeacon of Huntingdon, Historia Anglorum. The History of the English People*, Oxford 1996.

¹⁹ Balduini III *Historia Nicaena vel Antiochena*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 133-185.

²⁰ *Historia Belli Sacri (Tudebodus imitatus et continuatus. Historia peregrinorum euntium Jerusalem ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum)*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 165-229.

²¹ Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), *Expeditio Ierosolimitana*, ed. Peter Christian Jacobsen, Stuttgart 1982.

²² Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004.

²³ Petrus Tudebodus, *Petri Tudebodi seu Tudebovis Sacardotis Sivracensis Historia de Hierosolymitano Itinere*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng.terc. J. H- L. L. Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974.

²⁴ Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana Auctore Radulfo Cadomensi ejus familiari*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach,

Raimundus Aguilers²⁵, Robertus Monachus²⁶, Willelmus Malmesbiriensis²⁷, Willermus Tyrensis²⁸, *Zimmerische Chronik*²⁹.

Yukarıda zikredilen kaynak sıralamasında öncelikle ilk grup, Birinci Haçlı Seferi'nin görgü şahidi ya da katılımcılarına ayrılmış; sonraki grubun ise, kronolojik olarak kendi içinde sıralanması uygun görülmüştür. Bu sıralamayı yaparken doğruluk payını bir nebze olsun arttırabilmek adına olabildiğince çok eser, makale ve maddeye başvurulmuştur. Bununla bağlantılı olarak tarihleme konusunda Batılı tarihçiler arasında tam bir fikir birliği bulunmadığından, metin içerisinde yararlanılan eserlerdeki verilerden yola çıkarak, buna uygun bir sıralama yapılmıştır. Yazarlara ve eserlere baktığımızda ise, bir yazarın birden çok eseri olduğu durumlarda, Birinci Haçlı Seferi'ni ilgilendiren belli başlı kaynakların ortaya konulması amaçlandığından, bunların hepsine yer verilmemiştir. Bununla beraber, Birinci Haçlı Seferi ordusu Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden gelen, farklı diller konuşan ama Fulcherius Carnotensis'in deyiimiyle³⁰ “tek yürek ve tek vücut” olarak hareket eden bir topluluktan oluşmakta, ancak bu farklılık iletişimde bazen sorunlara sebep olmaktadır. Halkın Haçlı Seferi'ne katılanlar daha ziyade Fransa'nın merkezi ve kuzeyi, Almanya'nın batısı, Lombardia ve İngiltere'den idi. Birinci Haçlı Seferi ordularının kontları, dükleri ise yine Fransa, Batı Almanya ve Güney İtalya'dan sefere katılmaktaydılar. Bununla beraber, Anadolu'ya ulaşan Haçlıların çoğunluğu Fransa Krallığı'ndan olmalarına rağmen yine de aralarında bir dil birliği bulunmamaktaydı. Bununla birlikte farklı milletlerden çeşitli sınıflara mensup olanların, muhtemelen Kuzey Fransızcasının bir türünü konuşabiliyor veya en azından anlayabiliyor oldukları tahmin edilmektedir. Ayrıca onların pek çoğu, Robert de Flandre ve Godefroi'nın grubu örneğinde olduğu üzere, Germanik ya da Latin dil ailesinden olan dillerin konuşulduğu bölgelerden gelmekteydi. Bunun yanı

The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade, Aldershot, Ashgate 2005.

- 25 Raimundus Aguilers, *Raimundi de Aguilers canonici Podiensis Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*, *RHC Occ* III, Paris 1866, s. 231-309; İng. terc. J. H. Hill- L. L. Hill, *Raymond d'Aguilers*, Philadelphia 1968.
- 26 Robertus Monachus, *Roberti monachi Historia Iherosolimitana*, *RHC Occ* III, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.
- 27 Willelmus Malmesbiriensis, *Gesta Regum Anglorum*, İng. terc. R. A. B. Mynors-R. M. Thomson-M. Winterbottom, *The History of the English Kings*, I-II, Oxford 1998-1999.
- 28 Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumeth usque ad annum Domini MCLXXXIV*, *RHC Occ* I, Paris 1844, s. 1 vdd; İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943.
- 29 *Zimmerische Chronik*, ed. Karl August Barack, I-IV, Freiburg/Tübingen 1881-1882. Haçlı Seferleri ile alakalı kısmın tercümesi için bkz. Heinrich Hagenmeyer, “Étude sur la Chronique de Zimmern; renseignements qu'ell fournit sur la première Croisade”, *Archives de l'Orient Latin*, II, Paris 1884, s. 17-88.
- 30 Bkz. Fulcherius Carnotensis, *RHC Occ* III, s. 336-337; İng. terc. R. Ryan, s. 88.

sıra pek çok din adamı da kilisenin uluslararası dili olan Latince vasıtasıyla anlaşabilmekteydiler. Ancak bu husus alt tabaka yahut sıradan askerler için geçerli değildi. Kimi zaman bunlar arasında iletişimden kaynaklanan anlaşmazlıklar çıkabiliyordu³¹. Eserlere gelince, bunların çoğu Latin dilinde kaleme alınmıştır. Ancak yazarların etnik kökenleri farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla karışıklığa mahal vermemek için, isimlerin sadece Latince versiyonlarının yazılması veya kaynak yazarlarının isimlerinin, eserlerini yazdıkları dile göre belirtilmesi uygun görülmüştür. Böylece *Chanson d'Antioche* ve *Zimmerliche Kronik*'in yazarları hariç, tümü Latince olarak verilmiştir. Yine eser isimlerinde belirlenen tek tip bir kullanım mevcut olmadığından, metin içinde genel kabul gören haliyle; dipnotlarda ise, *RHC*'da kaydedilen ya da basılı kitaplarda yer alan aslına göre verilmiştir.

Kaynaklara ve Yazarlara Dair

Birinci Haçlı Seferi'nin görgü tanığı ya da katılımcısı olarak kabul edilen kaynakları³² dendiğinde karşımıza çıkan ilk eser, *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*'dur. Yazım tarihi konusunda çeşitli tartışmalar yapılırsa da³³ eserin muhtemelen 1099 yılında Kudüs'ün hemen ele geçirilmesinden sonra ve 1101 yılı başlangıcından önce, Güney İtalyalı Normanların lideri Bohemund'un emrinde bulunan ve adı bilinmeyen bir kişi tarafından yazılmış olduğu tahmin edilmektedir³⁴. Bununla birlikte Batılı tarihçiler tarafından, *Gesta Francorum* dendiğinde en çok tartışılan husus, eserin yazarının basit bir şövalye mi yoksa ruhban sınıfına mensup bir din adamı mı olduğu sorusudur. Heinrich Hagenmeyer, Almanca bir mukaddime ile birlikte, Latince metni dipnotlandırma suretiyle 1890 yılında *Gesta Francorum*'u neşrettiği zaman, *Gesta*'nın anonim yazarının dinî eğitilmiş bir şövalye olabileceğini öne sürmüştü, hatta bu görüş Rosalind Hill'in de aralarında bulunduğu pek çok tarihçi tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte, *Gesta*'nın 1924 tarihli baskısında Louis Bréhier, anonim yazarın, hikâyeyi şövalyeden alan bir

³¹ Alan V. Murray, "National Identity, Language and Conflict in the Crusades to the Holy Land, 1096-1192", *The Crusades and the Near East*, ed. Conor Kostick, London 2011, s. 114-115.

³² Konuyla ilgili olarak bkz. Marcus Bull, "The Western Narratives of the First Crusade", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 18-19.

³³ Yazım tarihini 11-12. yüzyıl olarak kabul etmek daha doğru olur kanaatindeyiz. Karş. Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, Leiden 2008, s. 10-12 ve Marcus Bull, "Gesta Francorum", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 251.

³⁴ John France, "Gesta Francorum", *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 529; Beata Spieralska, "Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum (Deeds of the Franks and other Jerusalem Pilgrims)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 697. Ayrıca şunlara da bkz. Samu Niskanen, "The Origins of the *Gesta Francorum* and Two Related Texts: Their Textual and Literary Character", *Sacris Erudiri*, (51/2012), s. 287-316; Kenneth Baxter Wolf, "Crusade and Narrative: Bohemond and the *Gesta Francorum*", *Journal of Medieval History*, (17/1991), s. 207-216.

din adamı olarak kabul edilmesini önermiş, ayrıca John France ise bu eserde, “*basit bir şövalyenin basit bir çalışması*” kavramıyla çelişen bazı uzun edebî pasajların olduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili bir diğer önemli katkı ise, Colin Morris'ten gelmiştir. Morris, *Gesta*'nın yazarının basit bir şövalye olarak nitelendirilmesi konusunda dikkatli olunması gerektiğini belirtmiş, Bréhier'den daha ileri bir analiz yaparak eserdeki dinsel öğelere vurgu yapmış, bununla da kalmayarak eserin yazarının bir rahip olduğunu öne sürmüştür. Jay Rubenstein, yazarın seküler karakterinin eserde zar zor göze çarptığını vurgulamış ve kesinlikle onun ruhban sınıfından olduğunu öne sürmüştür; son olarak Conor Kostick ise, eserin bir şövalye tarafından yazıldığını vurgulamıştır³⁵. Dolayısıyla geçmişten günümüze *Gesta*'nın yazarı ile ilgili tartışmalar sonuçlanmamış, nihayete ermemiştir. Yazarla ilgili bilgilerimizin kısıtlı olduğu doğrudur, ancak burada yazarın kimliğinden ziyade, esas önemli olan soru; eserin “*görgü tanığı statüsünde*” kabul edilmiş olmasına rağmen belli bir bilinçle kaleme alınıp alınmadığıdır. Yuval Noah Harari'nin ifadesine göre, bu tarz eserlerde yazarın okuyucuya sıklıkla tanıklığının doğru olduğunu, gözüyle gördüğü, kulağıyla duyduğu şeylerin şahitliğini yaptığını vurgulaması, bunun farkında olduğunu ifade etmesi gerekmektedir. Yazarlar, inandırıcılıklarını korumak için görgü tanığı olarak görmediği bir şeyi aktardıklarında bunu açıkça belirtme ve hatta hangi alternatif kaynağa dayandıklarını açıklama eğiliminde olmalıdırlar. Bu yargılardan hareketle *Gesta*'da bunu görmemiz pek mümkün değildir. Fulcherius ile kıyasladığımızda *Gesta*'nın tam doğru bir şekilde Haçlı Seferi görgü tanıklığına dayalı bir tarih yazmamış olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *Gesta*, tür olarak görgü tanığı anlatımından daha ziyade, 11. yüzyılın epik ve destansı anlatımına daha çok benzemektedir. Böylece onun eserinin Fulcherius'un eserinden daha çok, *Chanson de Roland*³⁶ ve benzerlerine yakın olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak onun önemi de Batılı tarihçiler tarafından tartışmaya açılan bir konudur. Orijinalliğiyle bilinen bir kaynak olmakla ve kendinden sonraki kaynakları etkilediği kabul edilmekle birlikte *Gesta*, aslında Birinci Haçlı Seferi tarihini anlatan en iyi kaynak

³⁵ Bahsedilen eserler için bkz. Anonymi *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, ed. H. Hagenmeyer, Heidelberg 1890; *Histoire Anonyme de la première Croisade*, ed. L. Bréhier, Paris 1924; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, ed. R. Hill, Oxford 1962. Ayrıca bu tartışmalar için bkz. John France, “The Use of the Anonymous *Gesta Francorum* in the Early Twelfth-Century Sources for the First Crusade”, *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*, ed. Alan V. Murray, International Medieval Research 3, Turnhout 1998, s. 29-42; Colin Morris, “The *Gesta Francorum* as Narrative History”, *Reading Medieval Studies*, (19/1993), s. 55-71; Jay Rubenstein, “What is the *Gesta Francorum*, and Who Was Peter Tudebode?”, *Revue Mabillon*, (16/2005), s. 179-204; Conor Kostick, “A Further Discussion on the Authorship of the *Gesta Francorum*”, *Reading Medieval Studies*, (35/2009), s. 1-14; Susan Edgington, “The First Crusade: Reviewing the Evidence”, s. 55.

³⁶ *Chanson de Roland*, chanson de geste türünün bilinen en eski örneği, Roland Şarkısı ya da destanıdır. Mevcut olan en eski versiyonu 1100 yılından kalmaz. Charlemagne'in Müslümanlar ile mücadelesine değinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Marianne J. Ailes, “Chanson de Roland”, *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 237-238.

değildir. Ayrıca eserde Müslümanların dinî, sosyal, askerî kurumları için hatalı olarak, Avrupa'daki kurumlar ile benzerlik kurulmakta; örneğin Abbasî Halifesi için "Müslümanların Papası" ifadesi kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Müslümanlara yönelik olarak dönemin tipik söylemleri eserde sıklıkla karşımıza çıkmakta ve genel olarak kâfir, putperest ve etnik çeşitliliğe sahip düşmanlar olarak nitelendirilmektedir. Türklerle ilgili olarak ise en çok dikkati çeken ifade, 7. yüzyıldaki *Fredegar Kroniği*'nden hareketle Troya efsanesinden yola çıkılarak Türkler ile Frankların akraba oldukları hususunun vurgulanması ve savaşıklık yetenekleri bakımından övgüye değer ifadelerin³⁷ ziyadesiyle eserde yer bulmasıdır³⁸. Bununla birlikte, Bizans imparatoruna ve imparatorluk mensuplarına karşı metnin hemen hemen her yerinde düşmanca ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır. Yazarın İncil'den yaptığı alıntılarda ise gözle görülür bir şekilde hataların olduğu anlaşılmaktadır. Diğer Haçlı Kaynakları ile dil ve anlatım bakımından kıyaslandığında ise, son derece basit ve anlaşılır bir üslubu olduğu görülmektedir.

Anonim yazardan sonra, yine Birinci Haçlı Seferi katılımcılarından biri olarak kabul edilen Poitou'daki Civray'de keşişlik yapan Petrus Tudebodus ya da Tudebovis karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel kişiliği ile ilgili kısıtlı bilgilere sahip olduğumuz yazarın elyazmalarında adı, Petrus sacerdos Tudebovis Sivracensis olarak geçmektedir. Eser iki aşamada yazılmıştır. İlki 1099-1101 ve ikincisi 1101-1110 yılları arasında kaleme alınmıştır. Papa II. Urbanus'un meşhur çağrısı ile başlayan eser, 1099 yılındaki Askalân Savaşı ile sona ermektedir. *Gesta*'dan türetilen, ancak kendisinin de Antakya ve Kudüs kuşatmalarıyla ilgili detaylı ve orada bulunduğu dair ikna edici ayrıntılar ilave etmiş olduğu eserinde, *Gesta*'ya nazaran Bohemund ile ilgili hayranlık ifadelerine daha az yer vermektedir. Petrus Tudebodus'un eseri *Historia de Hierosolimitano itinere* genel olarak, *Gesta Francorum*'un kısaltılmış hali yahut Petrus'un istifade ettiği ana kaynağın kendisi olarak da kabul edilmektedir. Petrus'un eseri de tıpkı *Gesta*'da olduğu gibi, Müslümanlara ve Türklere bakış açısı bakımından farklı değildir. Her iki metinde de Müslümanlar pagan ve putperest olarak tasvir edilmekte, siyasal kurumları ve siyasal hiyerarşileri çarpık olarak düşünölmektedir³⁹.

³⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi, III. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu, 8-10 Nisan 2016'da Konya'da yapılan sempozyumda "Haçlı Kaynakları'nda Türk İmajı (Gesta, Raimundus, Fulcherius Örneği ve Değerlendirme)" başlığı altında sunulmuştur.

³⁸ Yuval Noah Harari, "Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: The *Gesta Francorum* and Other Contemporary Narratives", s. 77 vd; Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 200-202; John France, "The Anonymous *Gesta Francorum* and the *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* of Raymond of Aguilers and the *Historia de Hierosolimitano itinere* of Peter Tudebode: An Analysis of the Textual Relationship between Primary Sources for the First Crusade", *The Crusades and Their Sources Essays Presented to Bernard Hamilton*, ed. John France-William G. Zajac, Aldershot 1998, s. 59; Marcus Bull, "Gesta Francorum", s. 252 vd.

³⁹ John France, "Gesta Francorum", s. 529; Susan B. Edgington, "Peter Tudebode", *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 948; Conor Kostick, *The Social Structure of*

Gesta'dan ve Tudebodus'un eserinden sonra Birinci Haçlı Seferi ile ilgili bir diğer önemli Batılı kaynak, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* adlı eserdir. Muhtemelen yazar, 11. yüzyılın ikinci yarısında Toulouse yakınlarında doğmuştur. Sefere, Provençal birliğiyle beraber katılmış ve 1101 sonrası da ölmüş olmalıdır. Eserin yazarı, Raymond de St. Gilles'e papaz olarak hizmet etmek suretiyle seçkin bir konumda bulunmaktaydı, ayrıca kaynağın yazarı olan Raimundus Aguilers, 1100'lerin başında, 1101 yılında eserini tamamlamıştır. Eserin günümüzde en güvenilir olanı, J. H. Hill ve L. L. Hill tarafından tek ve en zayıf el yazmasına dayanılarak hazırlanan tercümesi değil, on tane el yazmasının tümünü kullanarak kaynağın edisyon kritiğini yapan John France'a ait⁴⁰ yayımlanmamış doktora tezidir. Raymond görgü tanıkları ve seferin katılımcıları arasında çok önemli bir yer işgal etmektedir. Onun anlatımını *Gesta* ile kıyasladığımızda, Haçlı ideolojisini farklı algıladığı en başta göze çarpmaktadır. Örneğin *Gesta*, Müslümanları zaman zaman eserinde şeytanlaştırmaktadır. Hatta eserde sıklıkla onları "şeytanî" olarak adlandırdığı, camilerin de "şeytanın evi" olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Ayrıca onların karşısına, gerçek Tanrı'nın şövalyelerini koyar ve onların şehitlik için mücadele ettiklerini ve bunun karşılığında cennetle müjdelendiği belirtir. Dolayısıyla *Gesta*'nın anonim yazarı bu durumu Müslümanlarla savaşmak için yeterli bir gerekçe olarak kabul etmektedir. Konuyla alakalı olarak, Raymond'un ifadelerinin ise *Gesta*'ya nazaran daha teolojik bir bakış açısına sahip olduğunu görmekteyiz. Raymond, Haçlı Seferleri'nin Müslümanların başına gelmesi ile ilgili olarak, Hristiyanlıkla ilgili kutsal yerlerin Müslümanların elinde olmasından dolayı, onların ilahî olarak cezalandırıldıkları algısı üzerine eserini temellendirmiştir. Ayrıca Raymond'un eseri, Kutsal Savaş'ın gerekçesini belirtmesi ve Haçlı Seferleri ideolojisinin teolojik gelişimi açısından da ilk örneklerdendir⁴¹. Eserin dili ve anlatımı *Gesta*'ya nazaran daha ağırdır, siyasî olayların anlatımının yanı sıra eserde,

the First Crusade, s. 25; Carol Sweetenham, "Tudebode, Peter", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1452. Susan Edgington, "The First Crusade: Reviewing the Evidence", s. 56. *Gesta* ile Petrus'un eseri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ile ilgili bilgi için bkz. Jay Rubenstein, "What is the *Gesta Francorum*, and Who Was Peter Tudebode?", s. 179-204; Marcus Bull, "Peter Tudebode", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 351-355.

⁴⁰ İsteğini kırmayarak, değerli çalışmasını dijital ortama aktarma nezaketinde bulunan John France'a sonsuz teşekkür ederim. Bkz. John France, *A critical edition of the Historia Francorum Qui Ceperunt Iherusalem of Raymond of Aguilers*, (University of Nottingham, Ph.D. thesis), Nottingham 1967.

⁴¹ Susan B. Edgington, "Raymond of Aguilers", *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1009; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 27; Carol Sweetenham, "Raymond of Aguilers", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1260; Barbara Packard, "Raymond of Aguilers", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 297-300. Ayrıca bkz. Birsal Küçükşipahioğlu, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers", *Tarih Dergisi*, (41/2005), s. 17-24.

diğer görgü tanığı yahut katılımcı statüsündeki kaynaklara nazaran Haçlıları cesaretlendiren “visionlar” a sıklıkla yer verildiği de görülmektedir.

Fulcherius Carnotensis’in eserinin ise yukarıdakilerle kıyaslandığında son derece değerli bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın hayatına kısaca baktığımızda, onun 1058 ya da 1059 tarihinde Kuzey Fransa’da doğduğu bilinmekte ve 1127 yahut 1128 tarihlerinde Kudüs’te öldüğü kabul edilmektedir. İyi eğitilmiş olduğu, aynı zamanda Chartres’deki katedralde din adamları zümresinde yer almış olabileceği tahmin edilmektedir. Başlangıçta sefere Étienne de Blois ve Robert de Normandie liderliğindeki grup ile katılmış; sonrasında ise, 1097’den 1118’de ölümüne kadar Baudouin de Boulogne’un papazı olmuştur. Maraş’a ilerledikten sonra Baudouin de Boulogne ile birlikte ana Haçlı ordusundan ayrılarak ona eşlik etmiş ve Urfa Kontu olduğu sırada onun yanında bulunmuştur. Baudouin, 1100 yılında Kudüs kralı olduğunda Fulcherius, Kudüs’te yaşamaya başlamış ve kral ile birlikte, 1110 yılı ortalarına kadar bazı seferlere iştirak etmiştir. Eseri *Historia Hierosolymitana* veya *Historia Ierosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium*, 1101-1127 yılları arasında yazılmıştır. Böylece 1127 yılına kadar olan olayların ilk elden bilgisini vermektedir. Askerî ve siyasî konulara değinmesinin yanı sıra, Yakınoğu’da kurulan Haçlı yerleşimleri hakkında bilgi vermekte, Haçlıların bölgedeki yerli Hristiyan ahali ve Müslümanlar ile ilişkilerine değinmektedir. Fulcherius olayları diğer kaynaklar gibi, 1099 yılında bitirmez. Latin Doğu’daki Haçlı varlığından 1127 yılına dek bahsetmesi, onun eserini önemli ve vazgeçilmez kılmaktadır. Ayrıca eserde diğer kaynaklara nazaran Doğularla ilgili ilginç ifadeler yer bulmakta, hatta artık Haçlıların bir Batılı’dan ziyade Doğulu olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra yerli Hristiyan ahali ile evliliklerin dışında, vaftiz olmuş Sarazenlerle de evliliklerin vuku bulduğunu belirtmek suretiyle bu durumu son derece hoş karşılamaktadır⁴². Bununla birlikte Fulcherius, bir görgü tanığı ya da katılımcı olduğunun bilincine vakıf bir şekilde eserini kaleme almış, bu da onun eserinin kıymetini daha da arttıran bir husus olmuştur.

Özellikle Birinci Haçlı Seferi’nin “görgü şahidi yahut katılımcısı” olarak kabul edilen yukarıdaki yazarlardan ve eserlerden başka, kaynak yazarları içerisinde, Clermont Konsili’ne şahitlik edenler, sefere katılmış olanlar ya da katılmamış olup başkalarından edindikleri bilgiler doğrultusunda eserlerini yazanlar da bulunmaktadır. Kaynakların kendi içlerinde çeşitlilik arz etmeleri dolayısıyla bunları kronolojik bir sıralamaya tabi tutmanın yerinde olacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla söze ilk olarak Frutolfus ile başlamak gerekmektedir. *Chronica*’nın yazarı Frutolfus

⁴² Susan B. Edgington, “Fulcher of Chartres (d. c. 1127)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 489; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 40; Beate Schuster, “Fulcher of Chartres”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 652; Marcus Bull, “Fulcher of Chartres”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 401-408. Ayrıca bkz. Ebru Altan, “Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis”, *Tarih Dergisi*, (37/2002), s. 45-49.

Michelsbergensis ya da Frutolfus Bambergensis'in yaşamı ve kariyeri hakkında çok az şey bilinmektedir. O, Almanya'daki Bamberg yakınlarında bulunan Michaelsberg/Michelsberg Manastırı'nda başrahip idi. Yazarın doğum tarihi bilinmemekle birlikte, Michelsberg'deki Nekroloji kayıtlarında ölüm tarihi 17 Ocak 1103 olarak geçmektedir. En önemli dünya tarihlerinden biri olan eserini, yaklaşık olarak 1099 yılı civarında kaleme almıştır. Yazar, erken dönem Hristiyan yazarlarından etkilenmekle kalmamış, Geç Antik Çağ ve Orta Çağ tarihçilerinden de büyük ölçüde faydalanmak suretiyle eserini oluşturmuştur. Eserinde, farklı uygarlıkların tarihini eş zamanlı vermeye de gayret göstermiştir. Frutolfus'un kroniği Dünya'nın yaratılışından 11. yüzyıl sonuna kadar olan dönemi içine almaktadır. Bunun yanı sıra, H. Bresslau, eseri tespit edene kadar kayıp olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Ekkehardus'un etkileyici kroniği, çoğunlukla Frutolf'un eserinin taraflı bir şekilde değiştirilmiş hali olarak kabul edilmektedir. Eusebius-Jerome ile başlangıcı yapılan eserin içeriğine, bazı konu başlıklarına baktığımızda; Dünya'nın yaratılışı, antik uygarlıkların tarihi, Roma şehrinin kuruluşu, İmparator Augustus, ilk Papa Petrus, Frankların kökeni, Gotların tarihi, Amazonlar, Hunların kökeni, Lombardların tarihi, Carolus Magnus, Karolenj hanedanı Jeneolojisi, Saksonların kökeni, II. Heinrich'in hükümdarlığı, Otto hanedanı Jeneolojisi, gibi konular karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eserin İngilizce tercümesinde⁴³, 1096-1106 zeyli, 1096-1114 anonim imparatorluk kroniği, 1106-1116 yılları arasındaki dönemi ihtiva eden Ekkehardus'un kroniği, yine Ekkehardus'un *Hierosolymita/Hierosolimitası*'nın İncil'den alıntılarla bezenmiş çok kısa özeti ve son olarak Frutolfus'un kroniğine ilave olarak 1117-1125 yıllarını kapsayan zeyilcilerin metinlerinin tercümeleri de yer almaktadır. Eser, *MGH Scriptorum*'da Ekkehardus'un revizyonu ile karışık bir halde verilmiştir. Ayrıca Clermont Konsili'nde Papa'nın konuşmasının da yer aldığı eser, 1096 Haçlı Seferi için en değerli kayıtları ihtiva etmektedir⁴⁴.

Yukarıdaki ile bağlantılı olarak bir başka yazar, Benediktin keşişi Ekkehardus Uraugiensis, karşımıza çıkmaktadır. O, Bamberg'deki St. Michael Manastırı'nda bir rahip iken, 1101 yılı Haçlı Seferleri'ne katılmış ve muhtemelen 1102 yılında Roma'ya dönmüş ve ardından Almanya'daki Aura an der Saale'de başrahip olmuştur. Yazarın *Vita Burchardi* ve *Chronicon Universale* adlı eserleri vardır. *Chronicon*'u, 1103 ile 1125 yılları arasında üç aşamada yazmış ve özellikle eserin bu ilk versiyonunu Frutolfus'un *Chronica* adlı eserine dayandırmıştır. Ayrıca Birinci Haçlı Seferi ve 1101 yılı Haçlı Seferi'ni anlattığı *Hierosolymita*'yı ayrı bir kitap olarak da yayımlamıştır. *Hierosolymita*'nın kapsadığı konu başlıkları oldukça dikkat çekicidir.

⁴³ Bkz. T. J. H. McCarthy, *Chronicle of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and His Continuator*, s. 23.

⁴⁴ Alan V. Murray, "Frutolf of Michelsberg (d. 1103)", *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 489; Kerstin Preiffer, "Frutolf von Michelsberg", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 651. Ayrıca bkz. T. J. H. McCarthy, *Chronicle of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and His Continuator*, s. 15 vd.

Eser, Türklerin Doğu'daki eyaletleri nasıl ele geçirdiğinden başlar, yine Türklerin İznik'e ilk saldırıları, Aleksios Komnenos'un Papa II. Urbanus'tan yardımı, Clermont Konsili'nin toplanması, Halkın Haçlı Seferi'nin Almanya ayağı, Volkmar ve Gottschalk'ın seferi gibi konulardan bahseder. İznik'in Antakya ve sonrasında Kudüs'ün Haçlılar tarafından alınışını anlatır, 1101 yılı Haçlı ordularının gelişini zikreder. İmparator'un Türkleri Hristiyanlardan daha çok desteklediğini belirtir ve İsa adına Haçlı alanlara övgü yağdırdıktan sonra, Kudüs Kilisesi'nin durumuna dair açıklama yapar ve böylece 1101 yılı Haçlı Seferi'nin en önemli kaynağını bitirir⁴⁵.

Baldricus Dolensis yahut Baldricus Burguliensis'in *Historia Ierosolimitana* adlı eserine gelince, 1046 yılında Meung-sur-Loire'da doğan, 1089'da Bourgueil'de Saint-Pierre Manastırı'nda başrahiplik ve 1107'de Kuzezydoğu Brittany'de yer alan Dol'de 1130 yılındaki ölümüne dek başpiskoposluk yapan Baldricus, eseri *Historia*'nın ilk versiyonunu Bourgueil Başrahipliği yaparken yazmış, sonradan da Dol Başpiskoposu olarak eserinde birtakım değişiklikler yapmıştır. Bundan dolayı Baldricus Dolensis ya da Baldricus Burguliensis olarak iki şekilde isimlendirilmiştir. Kaynağın ön sözünde 60 yaşında eserini yazdığını belirtmesinden ötürü, eseri yaklaşık olarak 1105/1106 yılında kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı tarihçiler tarafından 1108 yılında eserini oluşturmuş olabileceği de söylendiğinden kaleme aldığı tarih, ihtilafli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar "Bourgeil Recensionu"nu 1105 yılında yapmış, 1107 yılında Dol Başpiskoposu olunca da "Dol Recensionu" adı verilen metinde birkaç düzenleme ve değişiklik gerçekleştirmiştir. RHC'daki versiyon Dol Recensionu, Steven Biddlecombe'un kullandığı ise kaynağın ilk ve en güvenilir versiyonu olan ve tasvir ettiği dönemin olaylarına daha yakın Bourgeuil Recensionu'dur. Ayrıca eser, 1095-1099 yılları arasındaki olayları kapsamasına rağmen, *Gesta* ile kıyasladığımızda yaklaşık 20 binin biraz üstünde kelimeden oluşan *Gesta*'dan 16 bin kelime daha fazla, dolayısıyla 36 bin kelime ile daha hacimli ve ayrıntılı bir çalışmadır. İçerdiği konular, Papa Urbanus'un Clermont Konsili konuşmasından başlayarak, Pierre'in Seferi, Ana Haçlı ordusunun İstanbul'a hareketi, İznik-Antakya kuşatmaları, Kutsal Mızrak hikâyesi, Kudüs kuşatması ile alakalıdır⁴⁶.

⁴⁵ Ekkehardus Uraugiensis, *RHC Occ V*, s. 10; Alec Mulinder, "Ekkehard of Aura", *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 392; Kerstin Pfeiffer, "Ekkehard of Aura (Ekkehardus Uraugiensis)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 568-569.

⁴⁶ Baldricus Dolensis, *RHC Occ IV*, s. 10; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, s. IX vd; Steven Biddlecombe, "Baldric of Bourgueil and the Familia Christi", *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 9-23; K. S. B. Keats-Rohan, "Baldric of Dol (1046-1130)", *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 130; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 52 vd; Beate Schuster, "Baudri of Bourgueil (Baudry; Baldric of Dol)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 149; Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First

Kuzey Fransalı önemli bir Birinci Haçlı Seferi tarihçisi olan ve *Gesta Dei per Francos*'un yazarı Guibertus abbas Novigenti'ye gelince; 1060? yılı civarında asil bir Fransız ailesinin üyesi olarak Beauvais yakınlarında doğmuş ve yaklaşık 1124? yılında ölmüştür. Guibertus, önceleri Saint-Germer-de-Fly Manastırı'na girmiş, sonra Nogent-sous-Coucy'nin küçük bir Benediktin manastırında başrahip olarak görev yapmıştır. Eserini 1106 ve 1109 yılları arasında meydana getirmiş, Jacques Bongars tarafından 17. yüzyılda yeniden keşfedilmiş ve önem kazanmıştır. Eserinde İznik ve Antakya'nın kuşatılması, Kudüs'ün alınması gibi siyasî hadiselerle değinmesinin yanı sıra, özellikle kitabın başında Hz. Muhammed ile alakalı son derece olumsuz satırlar da yer almaktadır. Bununla birlikte Haçlı Seferleri'ni, Müslümanlara, güçsüz ve aynı zamanda hain olan Bizans'a karşı da son derece gerekli ve haklı bulmaktadır⁴⁷.

Birinci Haçlı Seferi'ni ilgilendiren kaynaklar içinde önemli ama en az meşhuru Bartolfus peregrinus (Bartolf de Nangis)'a atfedilen *Gesta Francorum Iherusalem expugnantium*'dur. Eser öteden beri Fulcherius'un özetinden başka bir şey değilmiş gibi kabul edilmiştir. Ancak Fulcherius'un eserinin değişmeden önceki halidir. Zira Fulcherius, 1120'lerde kendi eserini siyasî değişimlere uygun olarak oldukça radikal bir şekilde değiştirmiş, düzenlemiştir. Dolayısıyla *Gesta Francorum Iherusalem expugnantium*, 1100'lü yılların başındaki politik hadiselerin en doğru şahidi olması açısından önemlidir. Yazar, yaklaşık 1108 yılında eserini oluşturmuştur. Eser, 1095-1106 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır⁴⁸.

Bir diğer kaynak ve yazarı, *Historia Iherosolimitana*'nın yazarı, Reims'te St. Rémi Manastırı'nda Benediktin keşişi olan Robertus Monachus, muhtemelen 11. yüzyılın ortalarında, Kuzeydoğu Fransa'da doğmuş ve 1122 ya da hemen sonrasında ölmüştür. Kesin olmamakla birlikte, eserini 1107-1108'de yazdığı ya da

Crusade", s. 195; Ayrıca onun yaşamı, ölümü ve çalışmaları için şuraya bkz. H. Pasquier, *Un poète latin du XIIIe siècle: Baudri, abbé de Bourgueil, archevêque de Dol, 1046-1130*, Paris 1878.

⁴⁷ K. S. B. Keats-Rohan, "Guibert of Nogent (1055-c. 1125)", *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 548; Carol Sweetenham, "Guibert de Nogent (Guibertus abbas Novigenti)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 740. John Tolan, "Guibert of Nogent", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 329-334. Karş. Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 194; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 74; Jay Rubenstein, "Guibert of Nogent, Albert of Aachen and Fulcher of Chartres: Three Crusade Chronicles Intersect", *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 24-37. Ayrıca Guibertus'un hayatı ve anıları ile alakalı kaleme aldığı otobiyografisi için bkz. Jay Rubenstein, *Guibert of Nogent: Portrait of a Medieval Mind*, New York 2002.

⁴⁸ Eserin önemi şurada vurgulanmaktadır. Bkz. Susan B. Edgington, "Gesta Francorum Iherusalem expugnantium of 'Bartolf of Nangis'", *Crusades*, (13/2014), s. 21-35; Hiram Kümpfer, "Bartolf of Nangis", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 145; Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 195.

1110 yılında oluşturmaya başladığı tahmin edilmektedir. Tarih aralığı ve konu bakımından kaynak, 1095 Clermont Konsili ile başlar ve 1099 yılındaki Askalân savaşıyla sona erer. Orta Çağ'ın en popüler eserlerinden biridir, eserin 12 ile 15/16. yüzyıl arasına tarihlenen yaklaşık 100'den fazla el yazması bulunmaktadır. Robertus'un eseri Haçlı Seferleri eserleri içerisinde oldukça önemlidir. Yazar, Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferi çağrısı yaptığı Clermont Konsili'ne katılmıştır. Ancak onun Haçlı Seferi'ne iştirak ettiğine dair eserinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Gesta Francorum*'a içerik ve biçim bakımından ziyadesiyle dayanan yazarın Bizans'a karşı tutumu ise, *Gesta*'dan daha serttir⁴⁹.

Bir başka kaynak yazarı Radulphus Cadomensis, Norman kökenli seçkin bir aileye mensup olarak 1080 yılında Fransa'nın Normandie/Normandiya bölgesinde bulunan Caen'da doğmuştur. Tam olarak bilinmemekle birlikte, 1118 tarihinden sonra öldüğü tahmin edilmektedir. Güney İtalyalı Normanların hizmetine girmiş, Bohemund'a papazlık yapmıştır. 1096-1105/1106 yılı olaylarını kapsayan eseri *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana*'yı 1112 yılında Tankred'in ölümünden sonra yazmaya başladığı ve Arnoul'un 1118 yılında vefatından kısa bir süre önce bitirdiği bilinmektedir. Böylece 1112-1118 yıllarında yazılmış olan bu eser, onun eski öğretmeni ve Kudüs Patriği olan Arnoul de Rohès ya da Malecorne'a ithaf edilmiştir. Aynı zamanda Bohemund'a kişisel yakınlığının altını çizmesine ve bilgileri hem Bohemund hem de Tankred'den ve takipçilerinden elde ettiğini söylemesine rağmen, anlatılanları inandırıcı kılmak adına bunu söylemiş olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak Radulphus'un gerek Avrupa'da bulunduğu sırada gerekse Kutsal Topraklar'da iken Birinci Haçlı Seferi'nin ayrıntılarını öğrenmek için kesinlikle bol fırsata sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Radulphus, Bohemund'un 1111 yılında ölümünün ardından Tankred'in hizmetine girmiş, 1112 yılında ölümüne dek onun hizmetinde kalmış, dolayısıyla anlatımını daha ziyade bu ikilinin faaliyetlerine odaklamıştır. Radulphus, eserini yazdığı sırada Latin Doğu'da yaşamasına rağmen, anlatılarına ilişkin görüşlerini değiştirmedeği veya İslâm hakkında daha fazla açıklama yapmaya çalışmadığı görülmekte, bununla birlikte, o dönemde Müslümanları putperest olarak tasvir eden Batılı anlayışını koruduğu ve sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Eserinde Hristiyanları haklı, Müslümanları ise daima haksız olarak yansıttığı; Haçlıları, özellikle Norman kökenli

⁴⁹ Peter Orth, "Robert of Rheims", *The Crusades: An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1042; Carol Sweetenham, "Robert the Monk", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1287; Marcus Bull, "Robert the Monk" *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 312-317. Karş. Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 195; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 66, 67; ayrıca bkz. William Purkis, "Rewriting the History Books: The First Crusade and the Past", *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 140. Robertus'un eserini yazarken dayandığı kaynaklar için ayrıca suna bkz. Marcus Bull, "Robert the Monk and His Source(s)", *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 127-139.

olanları savaşlarda bir aslan, Müslümanları ise koyun olarak tasvir ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle Birinci Haçlı Seferi sonrasında, Norman perspektifinden de olsa, Müslümanlara ve Yakın Doğu'daki halka karşı bakış açısını yansıtan oldukça değerli ve orijinal bir eserdir. Ayrıca *Gesta*'dan etkilenmeyen, bunun yanı sıra Birinci Haçlı Seferi ile alakalı olarak, Latin Doğu'da yazılan birkaç eserden biridir⁵⁰.

Yazdığı kilise tarihi içerisinde Haçlı Seferleri'ne genişçe değinen Ordericus Vitalis'e gelince o, İngiliz bir anneden ve Norman bir babadan, 16 Şubat 1075 tarihinde, İngiltere'deki Shrewsbury yakınında yer alan Atcham'da dünyaya gelmiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, eserinin 1141 yılında sona ermesinden dolayı, muhtemelen 1142'de ölmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, kesin olarak Ordericus'u işaret etmemekle birlikte, St. Evroul Manastırı ölüm kayıtlarında, yıl belirtilmeksizin Ordericus isimli bir rahibin 13 Temmuz'da öldüğü de yazmaktadır. Yazar, Normandiya'daki St. Evroul Manastırı'nda rahiplik yaptı. 1114 yılında, 13 kitaptan oluşan eseri *Historia Ecclesiastica*'yı, başrahip Roger Le Sap'in isteğiyle kaleme aldı. Bu tarihte yazılmaya başlansa bile eserin büyük kısmı 1123-1137 yılları arasında oluşturulmuş, 1142 yılına kadar da eklemeler yapılmıştır. Bir kilise tarihi olan eser, St. Evroul Manastırı'ndaki keşişler, bağışçılardan bahsetmesinin yanı sıra, İsa'nın ve 12 havarinin yaşamı, İngiltere'nin Normanlar tarafından zaptı, Güney İtalya'daki Normanlar ve İspanya'daki *Reconquista* hareketinden kısaca bahseder. Yazarın dokuzuncu kitabı Birinci Haçlı Seferi ile alakalıdır ve 1135 yılında yazılmış olmalıdır. Eserinin bu kısmını yazarken dostu Baldricus Dolensis'in eserinden büyük ölçüde yararlanmışır. Kaynak, 12. yüzyılın en değerli ve en okunabilir tarihsel eserlerindedir⁵¹.

Galteius cancellarius, *Bella Antiochena* adlı eserin yazarıdır. Doğum tarihi ve yeri bilinmemekle birlikte, 1222'den sonra öldüğü tahmin edilmektedir. Antakya Şansölyesi olan yazar, aynı zamanda Antakya'da 1115-1119 yılları arasında Türk-Haçlı mücadelesinin, Türklerle yaşanan savaşların özellikle, *Ager Sanguinis* ya da *Kanlı Meydan* savaşının görgü şahididir. Yazarın eseri yazdığı tarih net olarak

⁵⁰ Peter Orth, "Radulph of Caen (d. after 1130)", *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1001; Jerzy Pysiak, "Ralph of Caen", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1252; Barbara Packard, "Ralph of Caen", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 375-378; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, Türkçe terc. Ekin Duru, İstanbul 2014, s. 699, dipnot 64.

⁵¹ K. S. B. Keats-Rohan, "Orderic Vitalis (1075–c. 1141)", *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 899; Laurence Mathey-Maille, "Orderic Vitalis", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1169; Alex Mallett, "Orderic Vitalis", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 490-496; Daniel Roach, "Orderic Vitalis and the First Crusade", *Journal of Medieval History*, (42/2016), s. 177-178. Ayrıca Ordericus'un yaşamı ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Marjorie Chibnall, *The World of Orderic Vitalis: Norman Monks and Norman Knights*, Woodbridge 1984.

bilinmemekle birlikte birinci kitap, 1115 sonları ve 1119 yılı ortalarına; ikinci kitap ise, 1119 yılından sonrasına tarihlendirilmektedir. Eser Latin Hristiyanların özellikle Kuzey Suriye’de Türklere karşı olan savaşını anlatır. Bununla birlikte, Suriye’deki Latin yerleşimlerinin erken dönem tarihinde Müslüman Hristiyan ilişkileri hakkında bilgi veren yegâne önemli kaynaklardan biridir⁵².

Birinci Haçlı Seferi ile alakalı *Historia vie Hierosolimitane* adlı Latince epik şiir kitabının yazarı, hayatının erken devresi hakkında pek bir şey bilinmeyen Gilo Parisiensis, Toucy’de doğmuş, Paris’te din adamlığı yaptıktan sonra Cluny’de keşiş olarak görev yapmış, 1121 yılına geldiğinde Tusculum’da kardinal-piskoposu olmuş, eserini ise 1120 yılından önce oluşturmuştur. Latin kilise hiyerarşisi içinde önemli bir mevkiye bulunan, başpiskoposluk bölgesi olan Sûr şehri ile alakalı bir sorunu çözmek üzere, papanın kararnamesini uygulamak için 1129’da Doğu’ya gitmiş, Kudüs Haçlı Krallığı’nda papalık elçisi olarak görev yapmış, 1130 yılında ise tekrar Batı’ya dönmüştür. Eserin içeriğini irdelediğimizde Gilo, epik şiirini 1097 İznik kuşatması ile başlatır ve Godefroi’nın 1099 yılında Kudüs’e yönetici olarak seçilmesiyle sona erdirir. Daha sonra 12. yüzyılda, eskiden yanlışlıkla Fulco olarak bilinen, ama bugün Charleville Şairi olarak kabul edilen yazar tarafından Gilo’nun şiirine önemli eklemeler yapıldı. Dolayısıyla, Charleville Şairi, Clermont Konsili gibi sefere ait önceki aşamaları da bu esere ekledi, ayrıca eserin geri kalan kısımlarına da çeşitli ilaveler yaptı. Dolayısıyla bu çalışma aslında iki yazarlı bir eserdir. İçerik bakımından konuları ise, ilk üç kitap Charleville Şairi’ne ait olup Clermont Konsili, Halkın Haçlı Seferi, Haçlı ordularının İstanbul’a varışını içermektedir. Dördüncü kitap ile birlikte Gilo’nun İznik kuşatması anlatımı karşımıza çıkmakta ve yine aynı kitapta Charleville Şairi’nin Godefroi ile ilgili bazı eklemeleri yer almaktadır. Beşinci kitapta ise Gilo’nun ilk Antakya kuşatmasına dair kaydı ve yine Charleville Şairi’nin sonuç mahiyetinde kısa bir özeti bulunmaktadır. Altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu kitaplar ise, tamamen Gilo’ya ait olup Urfa’ya yönelik seferler, İkinci Antakya kuşatması ve Kudüs’ün kuşatılması ve zaptına yer verilmektedir. İçerik, vurgu ve yazım tarzı bakımından iki yazar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Destekledikleri liderler bile farklıdır. Örneğin Gilo, Bohemund’u sever ve desteklerken, Charleville Şairi’nin Godefroi taraftarı ve destekçisi olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte eserde, Charleville Şairi’nin Gilo’ya “efendi” olarak hitap ettiği ve dolayısıyla eserde Gilo’nun ağırlığının söz konusu olduğu görülmektedir⁵³.

⁵² Susan B. Edgington, “Walter the Chancellor”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1239; Susan B. Edgington, “Walter the Chancellor (Galterius cancellarius)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1494; Susan B. Edgington, “Walter the Chancellor”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 379-382.

⁵³ Bkz. İng. terc. C. W. Grocock- J. E. Siberry, *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo of Paris*, s. XIII vd; Peter Orth, “Gilo of Paris (d. after 1139)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V.

Gilo'dan sonra, *Historia Iherosolimitana*'nın yazarı Albertus Aquensis'e baktığımızda, onun hayatı hakkında bilgileri sadece eserinden edinmekteyiz. 1080 yılından önce doğmuş olduğu tahmin edilen Albertus, Rhineland'daki Aachen yakınlarında yaşamaktaydı. İlk el yazmalarında yazarın adına rastlanmamakta ve Albertus'un eserini tamamlamasından 100 yıl kadar sonra esere adının eklenmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, onun Yakın Doğu'ya gitmemiş ve Haçlı Seferleri'ne katılmamış ancak, sefere katılıp da geri dönenlerden elde ettiği bilgilerden yola çıkarak detaylı bir Haçlı Seferi tarihi yazmış olduğu da bilinmektedir. Susan Edgington, Albertus'un 12 kitaptan oluşan eserinin ilk altı kitabını 1102'den önce olmamakla birlikte, 1100'lü yılların başında bitirdiğini belirtirken Steven Runciman ise, eseri 1130 tarihinde yazdığını söylemektedir. Dolayısıyla eserin 1102-1130 yılları arasında yazılmış olabileceği söylenebilir. Eser Halkın Haçlı Seferi'nden başlar ve 1119 yılı olayları ile sona erer. Birinci Haçlı Seferi ile alakalı en detaylı ve en renkli anlatıma sahip eserlerden birisidir. Verdiği ayrıntılı bilgiler, tarihî hadiselerin canlı anlatımı onun eserini oldukça değerli kılmaktadır. Albertus'un Bizans'a yaklaşımı, diğer Haçlı kaynaklarından farklıdır. Onun bu konuda önyargısız olduğu anlaşılmaktadır. Yerli Hristiyan ahalinin Hristiyanlığına bakış açısının ise yine farklı olduğu görülmektedir. Albertus asla doktriner farklılıklardan söz etmez ve Doğulu Hristiyanları da Hristiyan olarak kabul eder. Müslümanlara gelince, onları Türkler ya da Sarazenler⁵⁴ olarak adlandırır. Ancak ikisi arasındaki ayrımın farkındadır ve Türklerin eskiden göçebe savaşçılar olduğunu ifade eder. Sonradan ise Bizans topraklarını ele geçirmek suretiyle, geniş topraklara hâkim, yöneten elit bir kesim haline dönüştüklerini de belirtir. Bununla birlikte Türklerin ana vatanlarını ve Selçuklu İmparatorluğu topraklarını Horasan olarak nitelendirir. Ayrıca Sarazen kelimesini Mısırlılar ve Suriye-Filistin bölgesinin yerlileri için kullanmaktadır⁵⁵.

Murray, Oxford 2006, s. 533; Pawel Derecki, "Gilo of Toucy (of Paris)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 709-710.

⁵⁴ Sarazen, Lat. Sar(r)acenus ile ifade edilen bu kelimenin kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, Arapça "Şarki"nin çoğulu Şarkiyyûn yani "doğulular" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Esas olarak Arap yanmadığındaki Araplara işaret eden etnik bir adlandırma olarak kullanılırken, Geç Antik Dönem'de Araplarla eş anlamda kullanılır hale geldi. Sonraları Latin Kronik yazarları tarafından 8 ve 9. Yüzyıllarda, Akdeniz bölgesinde faaliyet gösteren Müslüman Arap korsanları ifade etmek için kullanıldı. Haçlı Seferleri döneminde ise, Müslümanların tamamına verilen bir isim haline dönüştü. Bkz. Alan V. Murray, "Saracens", *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1074-1077.

⁵⁵ Albertus ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, s. XXIII vd; Susan B. Edgington, "Albert of Aachen", *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 25-26; Susan B. Edgington, "Albert of Aachen (of Aix-la-Chapelle; Albertus canonicus Aquensis)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 24; Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 196; Marcus Bull, "The Western Narratives of the First Crusade", s. 22. Karş. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Türkçe terc. Fikret İşıltan, 3. Baskı, Ankara 1998 s. 258 ve Susan Edgington, "The First

Bir diğer kaynak yazarı, Norman ve Anglo-Saxon kökenli bir aileden gelen Willelmus Malmesbiriensis, 11. yüzyılın sonlarında muhtemelen İngiltere'deki Wiltshire'da doğmuş ve 1143 ya da daha sonraki bir tarihte Malmesbury'de ölmüştür. Çocuk ya da gençliğinde girmiş olduğu Malmesbury Manastırı'nda Benediktin keşişi olarak görev yapmıştır. Haçlı Seferleri'nden bahsettiği eseri, *Gesta Regum Anglorum* ya da bir diğer isimle *De Gestis Regum*'dur. I. Henry'nin eşi Kraliçe Matilda'nın Willelmus'tan İngiliz kralları tarihi yazması isteği üzerine kaleme alınmıştır. Eser, Anglo-Saxon keşiş Bede'in 735 yılında ölümünden Willelmus'un kendi zamanına kadar gelen olayları içeren kapsamlı bir ulusal tarih eseri, önemli bir İngiliz kralları tarihidir. Bununla birlikte kaynağın Haçlı Seferleri'ni ilgilendiren kısmında *Gesta Francorum* ve Fulcherius'tan alıntılar mevcut olmakla birlikte, onlardan bağımsız olarak, ayrıca benzersiz bilgiler içermektedir. Bununla beraber, eserde Hz. Muhammed ile ilgili çeşitli bilgiler yer almakta, yazarın Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu bilmesine rağmen, eserinde hatalı olarak onu Sarazenlerin tanrısı olarak ifade etmektedir. Eserin ilk düzenlemesi 1125'te, sonraki düzenlemeleri ise 1135-1140 yıllarında yapılmıştır⁵⁶.

Henricus Huntendunensis ise, *Historia Anglorum*'un yazarıdır. Aşağı yukarı 1080-1160 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. 1113-1123 yılları arasında Huntingdon baş diyakozu olmuştur. Eseri İngiltere tarihi ile alakalıdır. Ayrıca erken dönem Haçlı hareketi hakkında önemli bilgiler de içermektedir. Eserinde Haçlı Seferleri ile ilgili kısmı kaleme alırken özellikle *Gesta Francorum*'a dayandığı görülür. Ancak sözlü kaynakları kullanması bakımından Haçlı Seferleri ile ilgili kısmı ayrıca önemlidir. *Historia Anglorum*'u 1129-1154 yılları arasında oluşturduğu ve yeniden düzenlediği bilinmektedir. Bununla birlikte, Willelmus Malmesbiriensis'in eseri kadar başarılı bir eser meydana getiremediği de anlaşılmaktadır. MÖ 43 yılından II. Henry'nin (1154–1189) tahta çıkışı dönemi olaylarını içeren eserin muhtevisiyatına baktığımızda, Britanya'daki Roma egemenliğine değindiği, Anglo-Saxon hakimiyetinden bahsettiği görülmektedir. Ayrıca burada kurulan 7 krallık yani heptarşi krallıklarıyla ilgili bilgi verdiği, Norman istilası ve hakimiyetinden bahsettiği de göze çarpmaktadır⁵⁷.

Crusade: Reviewing the Evidence”, s. 61; Conor Kostick, *The Social Structure of the First Crusade*, s. 85-86.

⁵⁶ William of Malmesbury için bkz. Rodney M. Thomson, “William of Malmesbury, Historian of Crusade”, *Reading Medieval Studies*, (23/1997), s. 121-34; Rodney M. Thomson, “William of Malmesbury (d. c. 1143)”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1279; Lisa M. Ruch, “William of Malmesbury”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1511; John Tolan, “William of Malmesbury”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 483-487.

⁵⁷ John Gillingham, “Henry of Huntingdon in his time (1135) and place (between Lincoln and the Royal court)”, *The Gallus Anonymous and his Chronicle in the context of twelfth century historiography from the perspective of latest research*, ed. K. Stopka, Krakow 2010, s. 158; K. S. B. Keats-Rohan, “Henry of Huntingdon (c. 1088–1156/1160)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford

Bundan sonra, “Monte Cassino Geleneği”nden gelen Birinci Haçlı Seferi için dikkate değer bir eser karşımıza çıkmaktadır. Bu eserle ilgili tartışmaların hâlâ devam ettiği, genel görüşe göre adının *Historia Belli Sacri* olduğu, ancak son zamanlarda, yaygın olarak kullanılmamakla birlikte, *Hystoria de via et recuperatione Antiochiae atque Ierusalymarum* olarak ifade edilen eserin, İtalya’daki Monte Cassino Manastırı’nda görevli, adı bilinmeyen bir Benediktin keşişi tarafından 1130’lu yıllarda yazılmış olabileceği tahmin edilmektedir. 1095/1096 yılından, Antakya Prinkepsi II. Bohemund’un ölümüne kadar olan olayları ihtiva eden Kutsal Savaş’ın tarihinden bahseden eserde, *Gesta Francorum*’dan, Raimundus’un eserinden, *Gesta Tancred*’den, Tudebodus’un *Historia* adlı eserinden yararlanılsa da diğer kaynaklara benzemeyen orijinal ve önemli bilgiler içermektedir. Şimdilik kaynağın tek ve tam nüshasının Montecassino, Archivio della Badia, MS 300 olarak bilinen yalnızca bir el yazması mevcuttur. Buna ek olarak, BnF Latin 6041’de *Historia Belli Sacri*’ye ait bir parçanın olduğu da bilinmektedir. Eserin hatalı olarak Tudebodus’un devamı olduğuna inanıldığından, RHC’da yer alan kayıt, *Tudebodus imitatus et continuatus* başlığı altında yer bulmakta, RHC’in editörleri tarafından isimlendirildiği üzere, *Historia peregrinorum euntium Ierusalem ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum*, yani dinsizlerin elinden Kutsal Mezarı kurtarmak için Kudüs’e giden hacıların tarihi şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte kaynağın orijinal isminin, *Hystoria de via et recuperatione Antiochiae atque Ierusalymarum* olduğu da Edoardo D’Angelo tarafından eserin son baskısında belirtilmiştir⁵⁸.

Belirttiğimiz çerçevede yer alan bir başka eserin yazarı Metellus’tur. Tegernsee Manastırı’nda bir keşiş olan Metellus Tegernseensis, *Expediitio Ierosolimitana*’nın yazarıdır. Kaynak, Birinci Haçlı Seferi ile alakalı, epik şiir tarzında yazılmıştır. Yazar, 1146 ve 1165 yılları arasında eserini oluşturmuştur. Metellus,

2006, s. 573; Jane Beal, “Henry of Huntingdon”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 769. Ayrıca eser ile ilgili ayrıntılı bilgi için şunlara bkz. Nancy Partner, “Henry of Huntingdon: Clerical Celibacy and the Writing of History”, *Church History*, 42, (4/1973), s. 467-475; Diana Greenway, “Henry of Huntingdon and the Manuscripts of his *Historia Anglorum*”, *Anglo-Norman Studies*, (9/1986), s. 103-126; Diana Greenway, “Authority, Convention and observation in Henry of Huntingdon’s *Historia Anglorum*”, *Anglo-Norman Studies*, (18/1996), s. 105-121.

⁵⁸ Alan V. Murray, “*Historia Belli Sacri*”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 581; Jerzy Kliszuk, “*Historia de via Hierosolymis (History of the Road to Jerusalem) [Historia Belli Sacri (History of the sacred war)]*”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 805; Luigi Russo, “The Monte Cassino Tradition of the First Crusade: From the *Chronica Monasterii Casinensis* to the *Hystoria de via et recuperatione Antiochiae atque Ierusalymarum*”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 53-62; Simon Thomas Parsons, *The Use of Chanson de geste Motifs in the Latin Texts of the First Crusade, c.1095-1145*, (Royal Holloway, University of London, Ph.D. thesis), London 2015, s. 61-62. Ayrıca eserin John France’in keşfetmiş olduğu el yazması ile bağlantısı için bkz. John France, “Note sur le manuscrit 6041 A du fonds latin de la Bibliothèque nationale: un nouveau fragment d’un manuscrit de l’*Historia Belli Sacri*”, *Bibliothèque de l’école des chartes*, (1968/126), s. 413-416.

Haçlı Seferi'nin seyrine değinmiş, Clermont Konsili'nden Askalân Savaşı'na kadar olan olayları anlatmıştır⁵⁹.

Birinci Haçlı Seferi ile ilgili önemli bir eser olarak karşımıza çıkan İznikli, Antakyalı ve ayrıca Kudüslülerin tarihinden bahseden *Historia Nicaena vel Antiochena* (*necnon Jerosolymitana*) adlı eserin yazarı hakkında bilgi yoktur. Anonim yazarın, Kudüs kralı III. Baudouin tarafından, düz yazı halinde bir kronik yazması için görevlendirilmiş olduğu bilinmektedir. Outremer'de yazan anonim yazar, eserini oluşturmak için özellikle Robertus ve Fulcherius'tan faydalanmıştır. Eser, 1146 yılı civarında yazılmıştır. Buradaki konular, 1095 yılı olayları ve Clermont Konsili ile başlamakta ve 1123 yılına kadar gelmektedir. Özellikle Godefroi ve I. Baudouin'e hayranlık besleyen yazar, Birinci Haçlı Seferi'nden bahseder ve II. Baudouin'in (du Bourg) 1123 yılında Türkler tarafından esir alınmasına kadarki olayları kısa kısa anlatır⁶⁰.

Konuyla alakalı bir diğer yazar ise, Cafarus Genuensis'tir. O, yaklaşık olarak 1080 yılında Cenova'da doğdu ve 1166 yılında yine aynı yerde öldü. Orijinal adı, Caffaro di Rustico da Caschifellone olan Cafarus, aristokrat aileye mensup bir zattır. Bunun yanı sıra Cenevizli siyasetçi, konsolos ve büyükelçidir. 1097 ve 1099 yıllarında Kutsal Topraklar'a giden ilk Ceneviz filolarında bulunamamıştır, ancak 1100 yazının sonlarına doğru Levant'a giden gemilere binmiş ve ertesi yıl Kaysâriye ve Arsuf kuşatmalarına katılabılmıştır. Bununla beraber, Orta Çağ'da ruhban sınıfından olmayan ilk tarihçi olarak karşımıza çıkmaktadır. 12. yüzyılın ilk on yıllık diliminde Yakın Doğu'da Ceneviz varlığı ve Birinci Haçlı Seferi ile ilgili olan eseri, Doğu'daki şehirlerin kurtuluşu, *De Liberatione civitatum Orientis*'tir. Eserini 1150'li yılların ortasında yazmıştır. Eserde, Cenevizlilerin Birinci Haçlı Seferi'ne katılımı ve başarılarının ardından Kutsal Topraklar'da onlara verilen ayrıcalıklar ve mülklerden bahsedilir. Cafarus sefere katılmasından aşağı yukarı 50 yıl sonra bu eseri yazmıştır. Ayrıca bu önemli kaynak, 1095-1109 yılı olaylarından bahsetmektedir. Bununla birlikte yazarın, Müslüman-Hristiyan ilişkileri bakımından iki önemli eseri daha bulunmaktadır. Bunlar, *Ystoria captiois Almarie et Turtuose* ile *Annales Ianuenses, 1099-1163*'tür. Ayrıca eserin İngilizce tercümesi de bulunmaktadır. Sadece tek eser değil, burada Cafarus tarafından yazılan üç eserin tercümeleri ile çeşitli seçmeler de çevrilmiştir⁶¹.

⁵⁹ Alan V. Murray, "Metellus of Tegernsee", *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 823.

⁶⁰ Deborah Gerish, "Historia Nicaena vel Antiochena", *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 582.

⁶¹ Martin Hall-Jonathan Phillips, *Caffaro, Genoa and the Twelfth-Century Crusades*, s. 2 vd; Marie-Luise Favreau-Lilie, "Caffaro (1080/1081-1166)", *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 199; Elena Bellomo, "Caffaro of Caschifellone", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 238; Gabriella Airaldi-Alex Mallett, "Caffaro of Genoa", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallett, Leiden 2011, s. 635-642.

Yüzyılın sonlarına doğru eserini yazmış tarihçilerden bir diğeri Willermus'tur. Sûr şehri Latin başpiskoposu, Kudüs Haçlı Krallığı Şansölyesi olan ve 12. yüzyılda Haçlı Seferleri konusunda yazan en önemli tarihçilerden biri Willermus Tyrensis, yaklaşık 1130 yılında Haçlı devletinin merkezi olan Kudüs'te dünyaya geldi. Fransız ya da İtalyan kökenli olduğu bilinmektedir. Çocukluğu ve ilk eğitim hayatı hakkında pek az şey bilinen Willermus, 29 Eylül 1184, 1185 yahut 1186 gibi bir tarihte ise Kudüs Krallığı sınırları içerisinde yer alan herhangi bir yerde ölmüştür. 15 yaşındayken Avrupa'ya, Paris, Orléans ve Bologna'ya eğitim almak amacıyla gitmiş ve 1165 yılında Kutsal Topraklar'a geri dönmüştür. Willermus'un Kudüs Kralı I. Amaury'nin üzerinde büyük tesiri vardı. Dolayısıyla, kralın 1174 yılındaki ölümüne dek krallık meselelerinde önemli rol oynadı. 1168 yılında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a; 1169 yılında ise Batı Avrupa'ya elçi olarak gönderildi. 1170 yılında Amaury'nin oğlu olan ve sonraki Kral IV. Baudouin'in özel öğretmeni olarak görevlendirildi. 1179-80 yıllarında yeniden İstanbul'a gönderildi. 1183 yılından ölümüne değin ne yaptığı hakkında kesin ve net bir bilgi ise bulunmamaktadır. Willermus'un Haçlı Seferleri'ni ilgilendiren eseri, orijinal adı bilinmemekle birlikte, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum (Deniz aşırı Yerlerde Yapılmış İşlerin/Kabramanlıkların Tarihi)* ya da daha basit ismiyle *Chronicon*'dur. Ancak Willermus kendisi eserine bu başlığı atmamış, başlık sonradan onun eserine ilave edilmiştir. Bununla beraber, eser için *Historia Ierosolymitana* başlığı daha uygun görülse de *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* genel olarak kabul görmüştür. Bu eseri yazması için Kudüs Haçlı Kralı I. Amaury tarafından 1167 yılında görevlendirilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, Willermus'un 1170-1184 yılları arasında eserini yazdığı genel olarak kabul edilir. Eser, Yakın Doğu tarihinin politik olaylarını anlatması açısından önemlidir; ayrıca, Kutsal Topraklar'daki Hristiyan idaresiyle ilgili bilgiler de içerir. Bu önemli kaynak, Bizans İmparatoru Herakleios döneminden başlar ve Willermus'un kendi zamanına kadar, 1184 yılına değin olan olayların tarihini ihtiva eder. Eser, 13. yüzyılda Latince'den Eski Fransızcaya çevrilmiş ve bu hali ile *Eracles* olarak ünlenmiştir. Ancak *l'Estoire d'Eracles*, Willermus'un sadece tercümesi olmayıp yazarı tarafından çeşitli eklemelerin de yapıldığı önemli bir eser haline dönüşmüştür⁶².

Chanson d'Antioche, Birinci Haçlı Seferiyle ilgili epik şiir tarzında ve eski Fransızca olarak yazılmış bir eserdir. Eserin 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başına tarihlendiği tahmin edilmektedir. Eseri kimin yazdığı ile ilgili tartışmalar devam

⁶² P. W. Edbury-J. G. Rowe, *William of Tyre, Historian of Latin East*, Cambridge 1988, s. 1vd; Philip D. Handyside, *The Old French William of Tyre*, Leiden 2015, s. 1-2; Alan V. Murray, "William of Tyre (d. 1186)", *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1281-1282; Margaret Jubb, "William of Tyre (Guillelmus Tyrius, Guillaume de Tyre)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1515; Alex Mallett, "William of Tyre", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallett, Leiden 2011, s. 769-777. Ayrıca bkz. Ebru Altan, "Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis'in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri", *Şarkiyat Mecmuası*, sa: 27 (2/2015), s. 85-94.

etmekle birlikte, Hacı Richard tarafından yazıldığı ve Graindor'nun bu çalışmayı yeniden şekillendirdiği belirtilse de konuyla ilgili tam bir netlik bulunmamaktadır. Ancak genel olarak kaynak şimdiki bilgilerimiz çerçevesinde Graindor de Douai'ye atfedilmektedir. Yazarın kaç tarihinde nerede doğup nerede öldüğü hakkında bilgi olmamakla birlikte, Kuzeydoğu Fransa kökenli olabileceği üzerinde durulmaktadır. Eserde, Pierre l'Ermite'in Seferi'nden, Haçlı ordusunun hareketinden ve Antakya'ya ilerleyişinden bahsedilir. Ağırlıklı olarak Antakya Savaşı olaylarına değinilir. Ayrıca yazar, hadiseleri son derece gerçekçi ve çok ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır⁶³.

Mühim eserlerden biri olan, fakat Haçlı Seferleri çalışmalarında pek kullanılmayan *Zimmerische Chronik*, bir 16. yüzyıl kaynağıdır. Ancak eser Birinci Haçlı Seferi'nin önemli bir kaynağı olarak da kabul edilmektedir. Kaynakla ilgili bilgilere değinecek olursak, öncelikle biraz geriye gitmek yerinde olacaktır. Papa II. Urbanus, 27 Kasım 1095 yılında Clermont'ta, Doğu'ya gitmek için çağrı yaptığında muhtemelen Almanların buna dâhil olmasını istemedi. Zira, Urbanus'un selefi VII. Gregorius ile Kutsal Roma imparatoru IV. Heinrich'in arası açıldı ve dolayısıyla Alman İmparatorluğu ile Papalık arasında büyük bir anlaşmazlık söz konusuydu. Bu kavga, kilise görevlilerini kimin atayacağı ile ilgili atama tartışması ya da kavgası⁶⁴ olarak tarihe geçmiştir. İki taraf arasındaki bu anlaşmazlık papanın çağrısı karşısında Almanların kararsız kalmalarına da sebep oldu. Almanların yaşadığı toprakların pek çok yerinde Haçlı Seferleri ile ilgili haberlerin Fransa vasıtasıyla ulaştığı, bununla beraber, bazı Almanların Pierre l'Ermite ve Gauiter Sans-Avoir önderliğindeki Haçlı Seferi'ne katılırken, diğerlerinin de Emich, Volkmar ve Gottschalk gibi Alman liderlerle kaldıkları görülmektedir. Eser, Zimmern Kontu, Meßkirch ve Wildenstein Lordu olan Froben Christoph von Zimmern'in çalışmasıdır. Kaynak kendi yaşadığı döneme dek ailesinin tarihi olmakla birlikte, Haçlı Seferleri ile ilgili önemli ayrıntılar sunmaktadır. Özellikle Güney Almanya'dan sefere katılan lord ve şövalyeler ve bunların Türklerle mücadelesi hakkında bilgi veren bir eserdir. Özellikle bir 16. yüzyıl kaynağında böyle bilgiler bulunması son derece dikkat çekicidir. Kaynak, Erken Yeni Yüksek Almanca ile kaleme alınmıştır. Eser, Roma Cumhuriyeti'nden başlayarak yazarın kendi zamanına dek olan olayları ihtiva eder. Almanların Birinci ve İkinci Haçlı Seferi'ne katılımına dair ayrıca

⁶³ Susan B. Edgington-Carol Sweetenham, *The Chanson d'Antioche: An old French Account of the First Crusade*, s. 3 vd; Susan B. Edgington, "Chanson d'Antioche", *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 235; Carol Sweetenham, "Chanson d'Antioche (Song of Antioch)", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 265; Carol Sweetenham, "The Old French Crusade Cycle", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 422-430.

⁶⁴ Konuyla ilgili olarak bkz. Uta-Renate Blumenthal, *The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century*, Pennsylvania 1988; Sayime Durmaz, "Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Savaşı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1/2010), s. 93-120.

önemli bir eser olduğu Reinhold Röhrich tarafından da vurgulanmıştır. Bu kaynakta Haçlı Seferleri ile ilgili verilen bilgiler yüzeyselmiş gibi görünse de aslında diğer başka kaynaklarda bahsedilmeyen bilgileri içermesi bakımından son derece kıymetlidir⁶⁵.

Sonuç

Yukarıda adı geçen kaynakların zamansal aralığı, 11. yüzyıldan başlayıp 17. yüzyıla değin uzanmaktadır. Bunun yanı sıra yazarların büyük çoğunluğu din adamı ve geneli Kuzey Avrupa kökenlidir. Kaynakların birbirine benzerliği yahut farklılığına gelince, eserleri yazanların din adamı olmasından mütevellit İncil'den alıntılara sıklıkla rastlanmakta ve dinî unsurların adı geçen eserlerde ziyadesiyle kullanıldığı görülmektedir. Eserlerin genelinde Haçlı Seferi hareketinin haklılığı üzerinde durulmakta ve kendilerinden farklı olanı ötekileştirme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle Müslüman ile yerli Hristiyan ahaliye karşı ön yargılı oldukları fark edilmektedir. Yazarların, maiyetinde buldukları liderlerin tarafını tuttıkları da eserlerde rahatlıkla görülebilmektedir. Diğerlerinden daha farklı olarak zikredebileceğimiz kaynak ise Cafarus'un eseridir. Bu esere baktığımızda, yazarın ruhban sınıfından olmaması dolayısıyla eserde seküler bir havanın hâkim olduğu ve yazarın kökeni dolayısıyla Akdenizli özelliklerin daha ağır bastığı görülmektedir.

Birinci Haçlı Seferi ile alakalı tüm eserlerin en erken 1099 ve büyük bir kısmının da 1099 yılından sonra oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Yazarların kökenlerine baktığımızda Fransız, Alman, İngiliz ve İtalyan orijinli olduğu anlaşılmaktadır. Dil bakımından Latince çoğunluğu teşkil etmek üzere, eski Fransızca ve Almanca örneklerine de rastladığımız bu eserlerin birkaçı haricinde hepsi İngilizceye tercüme edilmiştir. Bu eserler, konu bakımından Türk tarihi ile ilgili direkt malumat vermemekle birlikte, Türk-Haçlı ilişkilerinin tüm safhası hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler sunmaktadırlar. Bununla birlikte, Hemen hemen hepsinde, Türk adı geçmektedir.

Son olarak, elbette ki adı geçen eserlerin her biri ile ilgili Batı'da, özellikle yeni el yazmalarının keşfedilmesi ile yeni bilgi ve bulguların elde edilmesi neticesinde, bilgiler değişecek ve güncellenecektir. Dolayısıyla Haçlı Seferleri çalışmaları aynı zamanda yeni yayınların sürekli takibini de zorunlu kılmaktadır. Bununla beraber, yukarıda bahsedilen eserlerin hemen hepsi ayrı bir makale konusu teşkil edecek uzunluktadır. Tümünü bir arada vermemizden dolayı sadece en önemli ayrıntılara değinmekle yetindik. Bu çalışmadaki amaç, Türk tarih literatüründe Birinci Haçlı Seferi'nin Batılı kaynakları adı altında toplu bilgi içeren

⁶⁵ Zimmern Kroniği için bkz. Alan V. Murray, "The Chronicle of Zimmern as a Source for the First Crusade: The Evidence of MS Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, Cod. Don. 580", *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester 1997, s. 78-106. s. 79; Alan V. Murray, "Zimmern, Chronicle of", *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1296; Graeme Dunphy, "Family Chronicles", *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 609.

bir çalışma bulunmasını sağlamak, dolayısıyla ölkemizde yürütölen Haçlı Seferleri çalışmalarına az da olsa katkıda bulunabilmektedir.

Kaynaklar

Birincil Kaynaklar

- Albertus Aquensis, *Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.
- Baldricus Dolensis, *Baldrici episcopi Dolensis Historia Jerosolimitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 1-111; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, Woodbridge, Suffolk 2014.
- Balduini III *Historia Nicaena vel Antiochena*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 133-185.
- Bartolf de Nangis, *Gesta Francorum expugnantium Iherusalem*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 487-543.
- Cafarus Genuensis, *Cafari Genuensis de liberatione civitatum Orientis*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 41-73; İng. terc. Martin Hall-Jonathan Phillips, *Caffaro, Genoa and the Twelfth-Century Crusades*, Farnham, Ashgate 2013.
- Ekkehardus Uraugiensis, *Ekkehardi abbatis Uraugiensis Hierosolymita*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 1-40.
- Frutolfus Michelsbergensis, (*Monumenta Germaniae Historica*'da Ekkehardus başlığı altında verilmiştir). *MGH Scriptorum*, VI, Hannoverae 1844, s. 33-211; İng. terc. ve not. T. J. H. McCarthy, *Chronicle of the Investiture Contest: Frutolf of Michelsberg and His Continuator*, Manchester 2014.
- Fulcherius Carnotensis, *Historia Ierosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium ab anno Domini MCXV usque ad annum MCXXVII*, Auctore domno Fulcherio Carnotensi, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.
- Galterius cancellarius, *Galterii cancellarii Antiocheni Bella Antiochena 1114-1119*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 75-132; İng. terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, *Walter the Chancellor's The Antiochene Wars*, Aldershot, Ashgate 1999.
- Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 119-163; Anonymi *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, ed. H. Hagenmeyer, Heidelberg 1890; *Histoire Anonyme de la première Croisade*, ed. L. Bréhier, Paris 1924; İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Oxford 1962.
- Gilo Parisiensis, *Historia Gilonis cardinalis episcopi de via Hierosolymitana*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 721-800; İng. terc. C. W. Grocock- J. E. Siberry, *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo of Paris*, Oxford 1997.
- Guibertus abbas Novigenti, *Historia quae dicitur Gesta Dei per Francos edita a venerabili domno Guiberto abbate monasterii Sanctae Mariae Novigenti*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997.
- Henricus Huntendunensis, *Historia Anglorum*, İng. terc. Diana Greenway, *Henry, Archdeacon of Huntingdon, Historia Anglorum. The History of the English People*, Oxford 1996.

- Historia Belli Sacri (Tudebodus imitatus et continuatus. Historia peregrinorum euntium Jerusalem ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum)*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 165-229.
- La Chanson d'Antioche*, ed. Paulin Paris, *Romans des douze pairs de France*, 11-12, Paris 1848; İng. terc. Susan B. Edgington-Carol Sweetenham, *The Chanson d'Antioche: An old French Account of the First Crusade*, Farnham, Ashgate 2011.
- Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), *Expediatio Ierosolimitana*, ed. Peter Christian Jacobsen, Stuttgart 1982.
- Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004.
- Petrus Tudebodus, *Petri Tudebodi seu Tudeboris Sacardotis Syracensis Historia de Hierosolymitano Itinere*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng.terc. J. H- L. L Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974.
- Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana Auctore Radulfo Cadomensi ejus familiari*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.
- Raimundus Aguilers, *Raimundi de Aguilers canonici Podiensis Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 231-309; John France, *A critical edition of the Historia Francorum Qui Ceperunt Iherusalem of Raymond of Aguilers*, (University of Nottingham, Ph.D. thesis), Nottingham 1967; İng. terc. J. H. Hill- L. L. Hill, *Raymond d'Aguilers*, Philadelphia 1968.
- Robertus Monachus, *Roberti monachi Historia Iherosolimitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.
- Willelmus Malmesbiriensis, *Gesta Regum Anglorum*, İng. terc. R. A. B. Mynors-R. M. Thomson-M. Winterbottom, *The History of the English Kings*, I-II, Oxford 1998-1999.
- Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumeth usque ad annum Domini MCLXXXIV*, RHC Occ I, Paris 1844, s. 1 vdd; İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943.
- Zimmerische Chronik*, ed. Karl August Barack, I-IV, Freiburg/Tübingen 1881-1882.

Araştırma Eser, Makale ve Maddeler

- Ailes, Marianne J., "Chanson de Roland", *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 237-238.
- Airaldi, Gabriella-Alex Mallett, "Caffaro of Genoa", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallett, Leiden 2011, s. 635-642.
- Altan, Ebru, "Birinci Haçlı Seferinin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis", *Tarih Dergisi*, (37/2002), s. 45-49.
- _____, "Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis'in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri", *Şarkiyat Mecmuası*, sa: 27 (2/2015), s. 85-94.
- Asbridge, Thomas, *Haçlı Seferleri*, Türkçe terc. Ekin Duru, İstanbul 2014.

- Beal, Jane, “Henry of Huntingdon”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 769-770.
- Bellomo, Elena, “Caffaro of Caschifellone”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 238.
- Biddlecombe, Steven, “Baldric of Bourgueil and the Familia Christi”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 9-23.
- Blumenthal, Uta-Renate, *The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century*, Pennsylvania 1988.
- Bull, Marcus, “The Western Narratives of the First Crusade”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 15-25.
- _____, “Gesta Francorum”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 249-256.
- _____, “Robert the Monk” *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 312-317.
- _____, “Peter Tudebode”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 351-355.
- _____, “Fulcher of Chartres”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 401-408.
- _____, “Robert the Monk and His Source(s)”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 127-139.
- Chibnall, Marjorie, *The World of Orderic Vitalis: Norman Monks and Norman Knights*, Woodbridge 1984.
- Derecki, Pawel, “Gilo of Toucy (of Paris)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 709-710.
- Dunphy, Graeme, “Family Chronicles”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 607-609.
- Durmaz, Sayime, “Yüksek Ortaçağ’da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ’nın Savaşı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1/2010), s. 93-120.
- Edbury, P. W.-J. G. Rowe, *William of Tyre, Historian of Latin East*, Cambridge 1988.
- Edgington, Susan B., “The First Crusade: Reviewing the Evidence”, *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester 1997, s. 55-77.
- _____, “Albert of Aachen Reappraised”, *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*, ed. Alan V. Murray, International Medieval Research 3, Turnhout 1998, s. 55-67.
- _____, “Albert of Aachen”, *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 25-26.
- _____, “Chanson d’Antioche”, *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 235-236.
- _____, “Fulcher of Chartres (d. c. 1127)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 489-490.
- _____, “Peter Tudebode”, *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 948.

- _____, “Raymond of Aguilers”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1009.
- _____, “Walter the Chancellor”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1239.
- _____, “Albert of Aachen (of Aix-la-Chapelle; Albertus canonicus Aquensis)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 24.
- _____, “Walter the Chancellor (Galterius cancellarius)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1494.
- _____, “Walter the Chancellor”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 379-382.
- _____, “Gesta Francorum Iherusalem expugnantium of ‘Bartolf of Nangis’”, *Crusades*, (13/2014), s. 21-35.
- Favreau-Lilie, Marie-Luise, “Caffaro (1080/1081-1166)”, *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 199.
- France, John, “Note sur le manuscrit 6041 A du fonds latin de la Bibliothèque nationale: un nouveau fragment d’un manuscrit de *l’Historia Belli Sacri*”, *Bibliothèque de l’école des chartes*, (126/1968), s. 413-416.
- _____, “The Use of the Anonymous *Gesta Francorum* in the Early Twelfth-Century Sources for the First Crusade”, *From Clermont to Jerusalem: The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500*, ed. Alan V. Murray, International Medieval Research 3, Turnhout 1998, s. 29-42.
- _____, “The Anonymous *Gesta Francorum* and the *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem* of Raymond of Aguilers and the *Historia de Hierosolymitano itinere* of Peter Tudebode: An Analysis of the Textual Relationship between Primary Sources for the First Crusade”, *The Crusades and Their Sources Essays Presented to Bernard Hamilton*, ed. John France-William G. Zajac, Aldershot 1998, s. 39-69.
- _____, “Gesta Francorum”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 529-530.
- Gerish, Deborah, “Historia Nicaena vel Antiochena”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 582.
- Gillingham, John, “Henry of Huntingdon in his time (1135) and place (between Lincoln and the Royal court)”, *The Gallus Anonymus and his Chronicle in the context of twelfth century historiography from the perspective of latest research*, ed. K. Stopka, Krakow 2010, s. 157-172.
- Greenway, Diana, “Henry of Huntingdon and the Manuscripts of his *Historia Anglorum*”, *Anglo-Norman Studies*, (9/1986), s. 103-126.
- _____, “Authority, Convention and observation in Henry of Huntingdon’s *Historia Anglorvm*”, *Anglo-Norman Studies*, (18/1996), s. 105-121.
- Hagenmeyer, Heinrich, “Étude sur la Chronique de Zimmern; renseignements qu’elle fournit sur la première Croisade”, *Archives de l’Orient Latin*, II, Paris 1884, s. 17-88.
- Handyside, Philip D., *The Old French William of Tyre*, Leiden 2015.
- Harari, Yuval Noah, “Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: The *Gesta Francorum* and Other Contemporary Narratives”, *Crusades*, (3/2004), s. 77-99.

- Hillenbrand, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Türkçe terc. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2015.
- Jubb, Margaret, “William of Tyre (Guillelmus Tyrius, Guillaume de Tyre)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1515-1516.
- Keats-Rohan, K. S. B., “Baldric of Dol (1046-1130)”, *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 130.
- _____, “Guibert of Nogent (1055 - c. 1125)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 548.
- _____, “Henry of Huntingdon (c. 1088-1156/1160)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 573.
- _____, “Orderic Vitalis (1075-c. 1141)”, *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 899-900.
- Kliszuk, Jerzy, “Historia de via Hierosolymis (History of the Road to Jerusalem) [Historia Belli Sacri (History of the sacred war)]”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 805.
- Kostick, Conor, *The Social Structure of the First Crusade*, Leiden 2008.
- _____, “A Further Discussion on the Authorship of the *Gesta Francorum*”, *Reading Medieval Studies*, (35/2009), s. 1-14.
- Küçüksipahiođlu, Birsal, “Birinci Haçlı Seferi’nin Bir Görgü Tanığı: Raimundus Aguilers”, *Tarih Dergisi*, (41/2005), s. 17-24.
- Kümper, Hiram, “Bartolf of Nangis”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 145.
- 88
- Mallett, Alex, “Orderic Vitalis”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallett, Leiden 2011, s. 490-496.
- _____, “William of Tyre”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallett, Leiden 2011, s. 769-777.
- Mathey-Maille, Laurence, “Orderic Vitalis”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1169.
- Morris, Colin, “The *Gesta Francorum* as Narrative History”, *Reading Medieval Studies*, (19/1993), s. 55-71.
- Mulinder, Alec, “Ekkehard of Aura”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 392.
- Murray, Alan V., “The Chronicle of Zimmern as a Source for the First Crusade: The Evidence of MS Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, Cod. Don. 580”, *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, Manchester 1997, s.78-106.
- _____, “Frutolf of Michelsberg (d. 1103)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 489.
- _____, “Historia Belli Sacri”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 581.
- _____, “Metellus of Tegernsee”, *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 823.
- _____, “Saracens”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1074-1077.

- _____, “William of Tyre (d. 1186)”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1281-1282.
- _____, “Zimmern, Chronicle of”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1296.
- _____, “National Identity, Language and Conflict in the Crusades to the Holy Land, 1096-1192”, *The Crusades and the Near East*, ed. Conor Kostick, London 2011, s. 107-130.
- _____, “The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade”, *Jerusalem the Golden: The Origins and Impact of the First Crusade*, ed. Susan B. Edgington- Luis García-Guijarro, Turnhout 2014, s. 191-215.
- Niskanen, Samu, “The Origins of the *Gesta Francorum* and Two Related Texts: Their Textual and Literary Character”, *Sacris Erudiri*, (51/2012), s. 287-316.
- Orth, Peter, “Gilo of Paris (d. after 1139)”, *The Crusades An Encyclopedia*, II, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 533.
- _____, “Radulph of Caen (d. after 1130)”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1001.
- _____, “Robert of Rheims”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1042-1043.
- Packard, Barbara, “Raymond of Aguilers”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 297-300.
- _____, “Ralph of Caen”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 375-378.
- Parsons, Simon Thomas, *The Use of Chanson de geste Motifs in the Latin Texts of the First Crusade, c. 1095-1145*, (Royal Holloway, University of London, Ph.D. thesis), London 2015.
- Partner, Nancy, “Henry of Huntingdon: Clerical Celibacy and the Writing of History”, *Church History*, 42, (4/1973), s. 467-475.
- Pasquier, H., *Un poète latin du XIIe siècle: Baudri, abbé de Bourgueil, archevêque de Dol, 1046–1130*, Paris 1878.
- Pfeiffer, Kerstin, “Ekkehard of Aura (Ekkehardus Uraugiensis)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 568-569.
- _____, “Frutolf von Michelsberg”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 651.
- Purkis, William, “Rewriting the History Books: The First Crusade and the Past”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 140-154.
- Pysiak, Jerzy, “Ralph of Caen”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1252-1253.
- Roach, Daniel, “Orderic Vitalis and the First Crusade”, *Journal of Medieval History*, (42/2016), s. 177-201.
- Rubenstein, Jay, *Guibert of Nogent: Portrait of a Medieval Mind*, New York 2002.
- _____, “What is the *Gesta Francorum*, and Who Was Peter Tudebode?”, *Revue Mabillon*, (16/2005), s. 179-204.

- _____, “Guibert of Nogent, Albert of Aachen and Fulcher of Chartres: Three Crusade Chronicles Intersect”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 24-37.
- Ruch, Lisa M., “William of Malmesbury”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1511-1512.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Türkçe terc. Fikret İşiltan, 3. Baskı, Ankara 1998.
- Russo, Luigi,” The Monte Cassino Tradition of the First Crusade: From the *Chronica Monasterii Casinensis* to the *Hystoria de via et recuperatione Antiochiae atque Ierusalemorum*”, *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, ed. Marcus Bull-Damien Kempf, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 53-62.
- Schuster, Beate, “Baudri of Bourgueil (Baudry; Baldric of Dol)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 149.
- _____, “Fulcher of Chartres”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 652-653.
- Spieralska, Beata, “Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum (Deeds of the Franks and other Jerusalem Pilgrims)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 697.
- Sweetenham, Carol, “Chanson d’Antioche (Song of Antioch)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 265.
- _____, “Guibert de Nogent (Guibertus abbas Novigenti)”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, I, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 740-741.
- _____, “Raymond of Aguilers”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1260.
- _____, “Robert the Monk”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1287.
- _____, “Tudebode, Peter”, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, II, gen. ed. Graeme Dunphy, Leiden 2010, s. 1452-1453.
- _____, “The Old French Crusade Cycle”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 422-430.
- Thomson, Rodney M., “William of Malmesbury, Historian of Crusade”, *Reading Medieval Studies*, (23/1997), s. 121-134.
- _____, “William of Malmesbury (d. c. 1143)”, *The Crusades An Encyclopedia*, IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 1279-1280.
- Tolan, John, “Guibert of Nogent”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 329-334.
- _____, “William of Malmesbury”, *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 483-487.
- Wolf, Kenneth Baxter, “Crusade and Narrative: Bohemond and the *Gesta Francorum*”, *Journal of Medieval History*, (17/1991), s. 207-216.

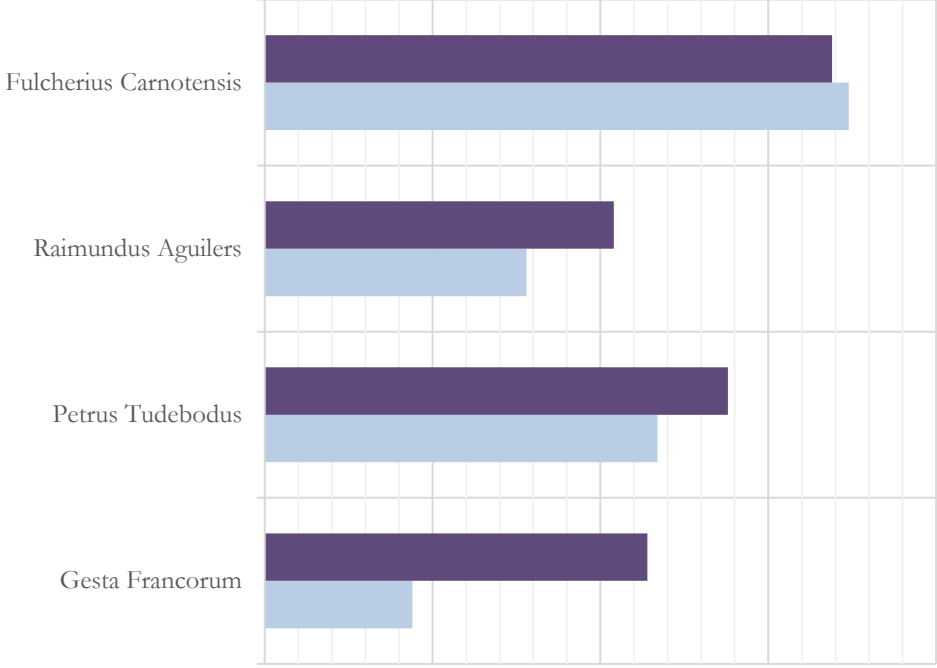
Tablo 1: Metindeki Kaynaklara Dair⁶⁶

Yazar/Eser	Yazıldığı Yüzyıl	Kaynağın Dili
Albertus Aquensis	12	Latince
Baldricus Dolensis	12	Latince
Bartolf de Nangis	12	Latince
Cafarus Genuensis	12	Latince
<i>Chanson d'Antioche</i>	12-13	Eski Fransızca
Ekkehardus Uraugiensis	12	Latince
Frutolfus Michelsbergensis	11-12	Latince
Fulcherius Carnotensis	12	Latince
Galterius cancellarius	12	Latince
<i>Gesta Francorum</i>	11-12	Latince
Gilo Parisiensis	12	Latince
Guibertus abbas Novigenti	12	Latince
Henricus Huntendunensis	12	Latince
<i>Historia Belli Sacri</i>	12	Latince
<i>Historia Nicaena vel Antiochena (Balduini III)</i>	12	Latince
Metellus Tegernseensis	12	Latince
Ordericus Vitalis	12	Latince
Petrus Tudebodus	11-12	Latince
Radulphus Cadomensis	12	Latince
Raimundus Aguilers	12	Latince
Robertus Monachus	12	Latince
Willelmus Malmesbiriensis	12	Latince
Willermus Tyrensis	12	Latince (Ancak eser, 13.Yüzyıl'da Eski Fransızcaya çevrildi)
<i>Zimmeriche Chronik</i>	16	(14 ve 17. Yüzyıllar arasında) Erken Yeni Yüksek Almanca

⁶⁶ Eserlerin yazılış tarihleri, günümüz Batılı tarihçileri tarafından da netliğe kavuşturulmuş değildir. Bu husus ihtilafli bir mevzu olarak karşımıza çıksa da yazıldıkları yüzyıllar aşağı yukarı yukarıdaki gibidir. Bilgiler, *Encyclopedia of the Medieval Chronicle* (I, gen. ed. Graeme Dunphy), s. XXX-LXXXIV'ten alınmıştır. Ayrıca şuraya bkz. Alan V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", s. 197; *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3. Elde edilen bilgiler yukarıda dipnotlarda belirtilen eserlerle kıyaslanarak ve tarafımızdan da bazı değişiklikler ve ilaveler yapılmak suretiyle tabloya dönüştürülmüştür.

Tablo 2:

Birinci Haçlı Seferi'nin Görgü Tanığı ya da Katılımcısı Olarak Kabul Edilen Dört Kaynakta Türk Adının Kullanım Sıklığı

■ Türk Adının Kullanım Sıklığı

■ Recueil des Historiens des Croisades'a Göre Kaynağın Toplam Sayfa Sayısı